دەستووری زمانی
کوردی.

جیزمی یەکەم.

تەوفیق وەهبی

بەغدا.
الطباعة الحديثة
١٩٢٩

پێشکەشە ،

بەناوی مامۆستام کەرنێل ئدمدلی .

پێشکەوت .

مامۆستام کەرنێل ئێمدنی کەلە ساڵی ١٩٢٣ دا دەرزی ئینگلیزی پێ ئەوتیم سەرەدەمێ ئارەزووی کیردبو کە زمانی کوردی فێر ببێ . چونکە ئەودەمە چاپکراوی تری کوردی نەبو ، لەسەر رۆژنامەی « پێشکەوتین » کە لە زەمانی مێجەر سۆنا دەرئەچوو دەسمام کیرد بە خوێندین . لە دەرزا کەرنێل ئێمدنی بۆ تێ گەیشتینی خۆی هەمیشەوەزیفەی کەلیمەکان و گەردانی فیعلەکانی لێ ئەپیرسیمەوە . مین لەمانەدا بە تەواوی ناشی بوم ؛ مەجبوور بووم بە لێ ووردبوونەوەیان . پیرسێ کە کەرنێل لە دەستوورالێ ئە کیردیم ئەگەر تێی نە گەیشتمایە بۆی تەعریف ئە کیردیم ، منیش لە سەر ئەو تەعریفە وێنەم ئە دۆزیەوە هەتا گەیشتمە پایە یێ کە بیتوانیم جوابی گەلێ پیرسەکانی بیدەمەوە .

کە بەم چەشنە دە زمانەم زۆر بوو بە خەیاڵما هات کە دەستوورێکی بیچکۆلەی زمانی کوردی بنووسمەوە . ئەم بیرە هەر ئەوە نیبەم خۆش بو کە تێ کەویم؛ هەتا هەلیم کەنیب قوولتیر بو . کە نەختێ پێشکە وتیم ناقۆلانی حەرفەکان رێنمان لێ گیرێیم . دەمێکی درێژو هێزێکی زۆریم لە بین کەندینی ئەم رێ لێ گرەما بە کار هێنا . دەستوورە کە خۆی لە حەرفەکان باختیر بو . هەر چیشیم ئەنووسیمەوە بۆ پەسەند کرانی پیشانی کەرنێلیم ئەدا .

مین لە کەسێ ئەچووم کە سووژنێکمان دابێتە دەس وهەڵکەندینی بیرێکی قوولیان داوا لێ کیردیبێ . یان لە یەکێ ئە چووم کە دارو پەردوویێکی زۆریان لە بەردەم کۆ مەڵ کیردبێت و ووتی بێتیان کە « کۆشکێکی گەورە هەیە کە

لە عە نی ئەم دارو پەردووە دوروست کراوە . ئە بێ تۆ هەرخیشتێ ، هەر پارچە تە ختە بێ ، هەر بزمارێ ، بە کورتی، هەر پارچە بێ لەم دارو پەردووە لەچی ژوورێك یان دەرگایان پەنجەرە و دیوارو سەربانکی ئەو کۆشکەدا بە کەلك هێنراوە، بە بێ ئەوە کە کۆشکەکە بیمێنی بدۆزیتەوە . »

بە راستی ئەم کارە بۆمن دەردەسەرێکی گەورە بو . چونکە دەستوورێکی کوردی کە بە کەلك بێ نەنووسرابو هە تا تۆزێ رێم لێ رووناك بکاتەوە . هەر تەقەلا یێ بو دام ، هەر بێ خەوێ بو کێشام ؛ ئێستا ئەم دەستوورەم هێناوە تە مەیدان . من نالێم کە ئەم کارەم بێ قسوورە ، هەڵبەتە قسووری هەیە . بەڵام خاوەنی ئینساف تە ماشای گەورەیی کارە کە ئەکا وە لێم ئە بوورێ .

لە بیرما نە بو کە جزیم جزیم دەری بێنیم . بە ڵام چونکە لەسەر رۆیشتنیم بۆ لەندەن ، وتیم ئەوەی لە چاپ دراوە دەری بێنیم بەشکو هە تا ئەگەڕێمەوە بخوێنرێتەوە وە کە جزمە کانی تریم دەر هێنا بۆ خوێندەوارە کان ئاسانتی بیبێ.

تەوفیق وەهبی .

عوزیر .

چونکە لە چاپ دانی ئەم کتێبە کوردیە بەم حەرفە تازانەوە بۆچاپکەرێکی کوردی نەزان کارێکی گران بو لەگەڵ هەموو هونەرێکا کە چاپکەرەکە نواندی دیسانەوە لە هەندێ چەوتی ڕزگار نەبو . ئەمانە گەلێکمان نوختە وحەرفین وە کەمان کەمەن ، تێگەیشتنیان و دۆزینەوەی ڕاستەکانمان بەئاسانی مومکینە ؛ ئەوا لەمانە هەندێکمان پیشان ئەدەین :

لاپەرە .	دێر .	چەوت .	ڕاست .
١	٥	نوسین .	نووسین .
١	٢١	ئەلف .	ئەلف .
٤	١٤	حەرکە .	حەرەکە .
٥	١٠	بون .	بوون .
٧	٧	بێ هەڵ ناگیرێ.	بێ هەڵ ناگیرێ .
٧	١٩،١٨		پۆرزا ، ئەیکرێم .
٨	١٦	ێکما .	ێکمان .
٨	١٩		وپاش « ی » ی سێیەم .
١٥	١٦	لێکدەر .	یەکجەر .
١٨	٨	واوی .	تەواوی .
٢٢	١	بەرمانەی .	بەبارەی .
٣١	١٦		شێر .
٤٩	٧	پاش .	پێش .
٨٣	٧	قسەی .	قسە .

ئەلف و بێ .

١ . زمان پیشاندانی بیرمانە بە یارەی کەلیمەوە ، زمان شتێکە ئە بێژرێ و ئە شنو وسرێ .

٢ . قسە کیردین دەر هێنانی هەندێ دەنگە .

٣ . نوسین پیشاندانی ئەم دەنگانەیە بە یارەی هەندێ ئیشارەتەوە .

٤ . کەلیمە . — بۆ پیشاندانی بیرمان بە یارەی قسە کیردین و نوو- سینەوە کەلیمە بە کەڵك ئەهێنرێ ، کەلیمە لە دەنگێ یان لە چەند دەنگێ دوروست ئە بێ ؛ وە کو ،

با کەلیمەیێکە	دەنگێکی تێدایە .
کیردین کەلیمەیێکە	چوار دەنگی تێدایە .
سەربەرز کەلیمەیێکە	پێنج دەنگی تێدایە .

٥ . هیجا . — لە کەلیمەیێکا ئەو دەنگانەی بە یەکەوە بە جارێ ئەکرێن هیجایێ دو روست ئەکەن ، کەلیمەیێك لە یەك یان لە یەك پتیر هیجا دوروست ئەبێ ؛ وە کو ،

لە «با» دا هیجایێکی یەك دەنگی هەیە .

لە « کیردین » دا دوو هیجا هەیە ؛ هەریەکی لە دوو دەنگ دورووست بوون ..

لە «سەربەرز» دا دوو هیجا هەیە ؛ هیجای یەکەم لە دوو ، هیجای دووەم لە سێ دەنگ دورووست بووە .

٦ . حەرف ئەو ئیشارەتانەن کە بۆ پیشاندانی دەنگ هەڵبەستیراوین ؛ حەرفەکانی زمانێك پێکەوە پێیان ئەڵێن ئەلف و بێ .

ئەلفوبێ کوردی.

٧ . ئەلفوبێ کوردی لە سیو پێنج حەرف دوروست بووە ؛

ئەمانەن :

شکیلمان	ناومان	شکیلمان	ناومان	شکیلمان	ناومان
٭	هەمزە	ڔ	ڔێ	ل	لام
ب	بێ	ز	زێ	ڵ	ڵام
پ	پێ	ژ	ژێ	م	میم
ت	تێ	س	سین	ن	نون
ب	تێ سووك	ش	شین	و	واو (ۆ)
ج	جیم	ع	عەین	ه (ە)	هێ (ە)
چ	چیم	غ	غەین	ی	یێ (ێ)
ح	حێ	ف	فێ	ێ	ئێ
خ	خێ	ڤ	ڤێ	ي	ئي
د	دال	ق	قاف	ۆ	ئۆ
ڊ	ڊال	ك	كاف	ا	ئا
ر	رێ	گ	گاف		

سینفەکانی حەرف.

٨ . ئەم حەرفانە دوو سینفێن :

١ . حەرفی دەنگی ،

٢ . حەرفی حەرکە .

٩ . حەرفي دەنگي ئەوانەن کە هەر بە کنکمان بۆدەنگیٚ دانراوە ، بەلام لە خۆیانەوە دەنگمان لیٚدەرنایەٚ ؛ ئەمانەن :

ء ، ب ، پ ، ت ، ث ، ج ، چ ، ح ، خ ، د ، ڊ ، ر ، ڕ ، ز ، ژ ، س، ش ، ع ، غ ، ف ، ڤ ، ق ، ك ، گ ، ل ، ڵ ، م ، ن ، و ، ه ، ی .

١٠ . حەرفي حەرەکە ئەوانەن کە ئەخرێنە پاڵ حەرفە دەنگمە- کانەوە بۆ ئەوە کە بەپێی چەشنی ئەو دەنگ کیردنە کە گەرەکە کار بە گەروو وەلێو بکەن ؛ لەبەر ئەمە ئە بیٚ ئەم دوو سینف حەرفە بۆپیشاندانی دەنگ یەك بکەوین . حەرفی حەرەکە ئەمانەن :

ا ، و ، وٙ ، ە ، ی ، ێ ، ي

حەرفی دەنگی .

١١ . حەرفی ح ، ع ، ق لە ئەسلی کوردیا نەبن،لە عارەبی وەرگیراوین؛ عارەبەکان ئەم دەنگانە لە ناو گەرووەوە دەرئەهێنین ؛ لە کوردیا سووکتیر دەرئەهێنرێن .

١٢ . پ ، چ ، ژ ، گ لە هەموو شێوەکانی کوردیا هەن .

١٣ . ڊ، ڊ، ڵ هەندی شێوەی سلێمانین ؛ حەرفی «ڊ، ڊ» بۆ سووك کیردني حەرفی « ت ، د » لە باتیان بەکەلك ئەهێنرێن ؛ وەکو ، باوکیت لەکویە ، ئەم کاغەزە ئەدەم بەو .

١٤ . « ڤ » هەندی شێوەی سەرووە ، بەلام لە چەند کەلیمەیەکی کوردی سلێمانیشا ئەبینرێ ؛ وەکو ، ڤرە . حەڤدە .

١٥ . ئەگەر لە کەلیمە ێکا لە عە بنی حەرفی دەنگی دوو دەنیك
ەك بکە وین دەنگە کە بە هێز ئەکرێ ؛ وەکو ،

خیتتە ، حە سسوّ ، کەللە .

١٦ . حەرفەدەنگمە کانی ئەلف وبێ هەریە کە بوّ پێشاندانی دەنگێ
دانراوین ؛ بە لام سێ دەنگی کە هەیە کەیەکی لە دوو دەنگ
دو روست بوون وە پێ مان ئەلێن حـەرفی دەنگی لێکلبڕاو ؛
ئەمانەن :

نب ، نـگ ، لل ؛ وەکو ،

پەنب ، دەنـگ ، هە للا .

« د ، گ » لێرە دا ئەتوانین جێی بە کتیر بگرین ؛ وەکو ،

دەنگ ، دەنب ، پە نگ ، پەنب .

١٧ . بەم سێ دەنگە لێکلبڕا وانەوە لە کوردی ساتماندا ـەمو ـ
چوار دەنگ هەیە

حەرفی حەرکە .

١٨ . حـەرفی حـەرەکە ناێزە ن وە بە پێی دوروسـت بووندانەوە
دوو چە شنین :

١ . حەرە کەی رووت .

٢ . حەرە کەی لێکلبڕاو .

١٩ . حەرە کەی رووت ئەم حە و ت حەرفەی خوارە ودن کە لە ـ
پێشالە ئەلف وبێ دا پێشاتمانیا بوون :

شکیلیان	ناویان	وێنه	
ا	ئا	ساوا	حەرەکەی ئێکی درێژە .
و	ئو	کورد	حەرەکەی ئێکی کورتە .
ۆ	ئۆ	پۆر	حەرەکەی ئێکی درێژە .
ە	ئە	حەمە	حەرەکەی ئێکی کورتە .
ی	ئی	سەروان	حەرەکەی ئێکی کورتە :
ێ	ئێ	دێر	حەرەکەی ئێکی درێژە .
ي	ئي	کیردین	حەرەکەی ئێکی کورتە

٢٠ . حەرەکەی لێکدراو لە یەکیانی دوو حەرەکەی رووت دو روست بون‌وە چوار ین :

شکیلیان	ناویان	وێنه	
وو	ئوو	دوور	حەرەکەی ئێکی درێژە
ی	ئی	شەیر	حەرەکەی ئێکی درێژە
وي	ئوي	گویز	حەرەکەی ئێکی درێژە
یو	ئیو	دیور (٠)	حەرەکەی ئێکی درێژە

٢١ . حەرفە حەرەکەکان هەر چەندە ناویان وەکو لە سەرەوە پیشاندراوە وا نە بەڵام دەمێ وا ئەخوێنرێنەوە کە حەرفی ئەداتێ بێن کە بە کەلمەی ئێکە وە نە نووسابێ ؛ وەکو ،

« ان » ی ئەداتی گەل و « ەکەی » ئەداتی تە عریفی مەعمەن بە تە نمابێن « ئان ، ئەکە » ئە خوێنرێنەوە .

---

(٠) بەشەوەی کوردیستانی خۆر هەڵات بەعنی دوور .

٢٢ . لە کەلیمە ێکا چەند حەرەکە ببینی ئەوەندە هجای تیاەبێ ؛ وەکو ،

لە کەلیمەی « کەلانتەر » دا سێ هجا هەیە ؛ چونکە حەرەکەی « ە ، ا ، ە » ی تیایە .

٢٣ . ئەگەر هجایێك هەر دەنگێکی تیابێ حەرەکەکەی ئەبێ لە دوایە وەبێ ؛ وەکو ،

کامە ، کاهوو ، ئە ، ئا

٢٤ . حەرەکە بێ ئەتوانرێ دوو دەنگی پێ بخوێنرێتەوە ؛ وەکو ،

دیز ، بار ، بەر ، پووك .

٢٥ . حەرەکە بێ ئەتوانرێ سێ دەنگی پێ بخوێنرێتەوە ؛ وەکو ،

بەرد ، کەوت ، گۆشت .

٢٦ لەهجایێك لە سێ دەنگ پتیر نابێ .

٢٧ . حەرەکە کەن بەپێی کار یانەوە دوو سینفین :

١ . حەرەکەی پەتی .

٢ . حەرەکەی دوو روو.

حەرکەی پەتی .

٢٨ . حەرەکەی پەتی ئەم چوارەی خوارەوەن کە لە حەرەکە زیاتیر بە هیچ نابین :

ا ، ۆ ، ێ ، ، ي .

٢٩ . لەمانە حەرکەی « ي » ئە ئێ هەڵ بگەڕێ لە ناو دوو دە نگسا ، ئەگەر دە نگـەکەی دواییان حەرەکە یێکی لە پاشەوە بێ ؛ وە کو ،

دە نیك ، ئەم دە نیکە یان ئەم دە نکە .

ئا سین ئەم ئاسینە یان ئەم ئاسنە .

فعیل ئەم فعیلە یان ئەم فعلە .

٣٠ . بەلام ئەگەر دە نگـەکەی دواوەی حەرفێکی کەی لەدواوە نەبێ، یان دە نگێکی کەی لە دواوە بێ هەڵ ناگەڕێ ؛ وە کو ،

دەنیك ، پزیشك [٠] ، کیردین .

٣١ . «ي» ی «بي» ی ئەداتی سەغەی ئنشائی لە پێش « ي » یا « یان » ی بوناوا ئەبێتە «ی» ی حەرکە ؛ وە کو ،

بِي خوَ ، بی خوَ ، بیمان خوَ .

حەرەکەی دوو ڕوو .

٣٢ . حەرکەی دوو ڕوو بێجگە لە حەرەکە پەتیەکان ئەوانی ترین کەلە چاو ئەو حەر فانەی لە کەلمە دا ئەم لاو ئەو لایان ئە گرین گا ئەبینە حەرەکە وگا ئەبنە دەنگی .

٣٣ . حەرەکەی« ە ، و ، ی » ئەگەر لە لایێکمانەوە یەکێ لە حەرەکە پەتیەکان بێت ئە بنە دەنگی ؛ وەکو ،

ڤهۆك ، هاوار ، گەوهەر ،

واوە . ناوئریم .

گرفان ، گیردی گوَپالە .

[پزیشك] یەعنی دوَقتوَر .

٣٤ . ئەگەر حەرفی «ە ، و ، ی» دوانیان ان هەر سێکیان لای یەکەوە بێن بە پێی بوونی حەرەکە یێك لە پێشیانەوە یان لە پاشیانەوە ئەوەی ئەو لایە یان ئە بێ بە دەنگی یان بە حەرەکە .

ئەمجابە پێی ئەوە همنە کانتێر حەرەکە یان دەنگی بوونیان مە علووم ئەکا § ٣٣ ؛ وەکو ،

کەلهوڕ ، ئەهرام ، نایوچەنگ ، سەرووی خەرامان .

٣٥ . حەرەکەی لێکدراوی « وو ، ێ » لە ناو دوو دەنگدابێن حەرەکەن ؛ وەکو ، کەرکووك ، سەرێن .

٣٦ . ئەگەر ئەم حەرەکانە لە هەر لایێکیانەوە حەرەکەیێ بێت «ی» یان « و » وەکەی ئەو لا یان ئە بێتە دەنگی ؛ وەکو ،

جیاووك ، پایێز ، کەرکووکیەکە .

٣٧ . ئەگەر حەرەکەی « وو ، ێ » لە هەر دوو لایانەوە حەرەکە بیبێت هەردوو « و ، ی » یەکەئە بنە دەنگی ؛ وەکو ،

حەووا ، مەیان .

٣٨ . ئەگەر سێی « ی » یەك بکەوێن وحەرفی پێش « ی » ی یەکەم دەنگی بێ « ی » یێکیان فڕێ ئەدرێ ؛ وە کو ،

لە یاتی « ئەوان تاجیییان نیە »

« ئەوان تاجییان نیە » ئەنووسرێ .

٣٩ . ئەگەر حەرفی پێش « ی » ی یەکەم حەرەکە بێ هەر سێ « ی » یەکە ئە مێنێتە وە ؛ وەکو ،

دوایی ، دوایییان

٤٠ . ئەگەر دوو « ە » لای یەکەوە بێن هەرکامێکیان حەرەکە ێکی لە
لاوە بێت، ئەوە ئەبێتە دەنگی و ئەویکەیان ئەبێتە حەرەکە ؛ وەکو ،
بەهار ، گەوهەر ، لە هەڵماتەکە .

٤١ . حەرەکەی لێکدیراوی « وي » ئەگەر لە پێشەوە حەرفێکی
دەنگی بێت حەرەکە یە ؛ وەکو ،
کویز ، سوي .

٤٢ . ئەگەر لە پێشەوە هیچ حەرفێ نەبێت یان حەرەکە بێ بێت
«و»وەکە ئەبێتە دەنگی §٣٣ وە «ي» یەکە بە حەرەکەیی ئەمێنێتەوە ؛
وەکو ،

ویس ، ئاویس ، کاویر ، مێویژ ، ویلانە .

٤٣ . حەرەکەی لێکدیراوی « یو » ئەگەر لە دیوانەوە هیچ حەرفێ
نە بێت یان حەرفێکی دەنگی بێت حەرەکە یە ؛ وەکو ،
دیور (بە شێوەی رۆژهەڵات یەعنی دوور .)

٤٤ . ئەگەر لە دیوانەوە حەرەکە بێ بێت «و»وەکە ئەبێتە دەنگی
وە « ي » ەکە بە حەرەکەیی ئەمێنێتەوە ؛ وەئەمجا هەڵگیر تینیشی
ئەشێ § ٢٩ وەکو ،

چیوار ، چوار . شیوان ، شوان .

ئیختسار .

٤٥ . ئیختسار نووساندینی دوو کەلیمە یە بە یەکەوە .

٤٦ . ئەگەر حەرفی دوایی کەلیمەی یەکەم دەنگی و حەرفی
یەکەمی کەلیمەی دووەم هەمزە بێ هەندێ جار ئەم هەمزە یە هەڵ

ئەگیرێ و حەرەکەکەی ئەبڕێ لە دەنگە کەی کەلیمەی
یەکەم ؛ وەکو ، سەرنشە لەباتی سەرئنشە .

٤٧ . ئەداتی تەواوی « ئە » هەمیشە ئەنرێ بە دیوا حەرفی فعلەوە ،
بەلام ئەگەر دیوا حەرفی فعلە کە حەرەکە بێ هەمزەکە ئەگۆڕرێ بە
« ت » ، لە ئەمرا لەباتی « ت » « ر » بەکەلك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

ئەچمە ماڵە وە	لە باتی	ئەچیم ئەماڵە وە
چووەتە ماڵە وە	لە باتی	چووە ئە ماڵە وە
بچۆرە ماڵە وە	لە باتی	بچۆ ئە ماڵە وە

٤٨ . ئەگەر حەرفی دوای کەلیمەی یەکەم حەرەکەی « ە » بێ
هەندێ جار وە بە تایبەتی لە ئەداتی تەواوی « لە ، بە » دا ئەم « ە » ـ
ە و هەمزەکەی کەلیمەی دووەم هەڵ ئەگیرێن ؛ وەکو ،

حەماغا	لە باتی	حەمە ئاغا
لێوە	لە باتی	لە ئێوە
بەمانە	لە باتی	بە ئەمانە

جومله

٤٩ . جومله به یان کیردینی حوکمێکه ؛ وه کو ،

ئاگیر ئه سووتێ .

باله کوبوه بێ .

ده فته ره که بێنه .

سلێمانی شارێکی خۆشه و سقی کوردیستانه .

ئه مانه ی سه ره وه جومله ن ؛ چونکه هه ر یه کی حوکمێ به یان ئه که ن . هه ندێ له م جوملانه کورتین و هه ندێکیان درێژین ؛ چونکه هه ندێکیان بیرێکی کورت وهه ندێکیان بیرێکی درێژ پێشان ئه ده ن .

٥٠ . جومله یان به یانی ، یان پیرسی ، یان فه رمانی ئه بێ :

١ . جومله ی به یانی ئه وانه ن که شتێ به یان ئه که ن ؛ وه کو ،

مین ئه چیمه سابلاخ .

پیره مه گروون بهرزه .

٢ . جومله ی پیرسی ئه وانه ن که پیرسێ ئه که ن ؛ وه کو ،

بۆ ناچیمه سابلاخ ؟

ئایا تۆ ئه م ئێوارێیه له ماڵه وه ئه بی ؟

٣ . جومله ی فه رمانی ئه وانه ن که فه رمان دائه ده ن یان ئه پارێنه وه ، وه کو ،

ده رگاکه م لێ بکه ره وه .

کەرتەکانی جوملە.

٥١ . جوملە یێک — کورت بێ درێژ بێ — لە دوو کەرت دوروست ئەبێ :

١ . باس لێکراو

٢ . باس

٥٢ . باس لێکراو لە جوملە یێکا ئەو کەلیمەیەیە کە ناوی ئەوکەسە یان ئەو شیتە ئەباکە لێی ئەدوێن ؛ وەکو ،

بەفر ئەبارێ

هۆدەکە ساردە .

لەم جوملانەدا کەلیمەی بەفر ، هۆدەکە باس لێکراوین .

٥٣ . باس لێکراو ئەبێ ناوبێ یان کەلیمەیێ بێ کە لەباتی ناو بەکارئ هێنرابێ ؛ ئەوکەلیمەیەی لەباتی ناو بەکارئ ئەهێنرێ پێی ئەلێن بۆناو ؛ وەکو ،

منالەکان رۆیین ، ئەوان رۆیین .

٥٤ . باس لە جوملەیێکا ئەوکەرتەیەکە ئەوخەبەرە پیشان ئەدا کە لە حەق باس لێکراو ئەدرێ ؛ وەکو ،

بەفر ئەبارێ .

هۆدەکە ساردە .

لەم جوملانەدا «بەفر» ، «هۆدەکە» باس لێکراوین ، «ئەبارێ» ، «ساردە» باسین .

٥٥ . ئه گه ر باس هه ر له كه لمه يێ دوروست بووبێ ئه م كه لمه يه يێ ئه لێن فعيل ؛ وه كو ،

مين ئه خوينيم ٠

٥٦ . ئه گه ر باس له چه ند كه لمه يێ دوروست بوو بێ ئه و كه لمه ه ى له باس لێكراو ئه دوێ فعله ، ئه وانتير بۆ ته واو كيردينى مه عناى ئه و لێى كۆ بوونه وه ؛ وه كو ،

بايه كه ئه مرۆ ليق و پۆپى دار تووه كه ئه شكێنێته وه .

له م جومله يه دا —

«بايه كه » باس لێكراوه ،

« ئه مرۆ ليق و پۆپى دار تووه كه ئه شكێنێته وه » باسه .

« ئه شكێنێته وه » فعله .

٥٧ . باس لێكراويش ئه توانێ له چه ند كه لمه يێ دوروست بيبێ : كه لمه زيياده كان ته واو كه رى ئه بين ؛ وه كو ،

ئه مرۆ باێكى زۆر توند داره كه ئه شكێنێته وه . له م جومله يه دا —

باێكى زۆر توند باس لێكراوه ،

با ناوه ، باس لێكراوه ،

ێكى زۆر توند بۆ ته واو كيرديينى مه عناى هاتوونه پالى .

٥٨ . فعيل ناووكى جومله يه ، حه تتا فعلێكى گه ردان كراوى كه سدار سه ربه خۆ جومله يێكه ؛ چونكه حوكمێ به يان ئه كا ؛ وه كو ،

مين ئه رۆم .

ئه رۆم .

وێنه ی یه‌كه‌م جومله ‌یه ؛ چونكه —

« مین باس لێكراوه ، »

« ئه ڕۆم » باسه .

وێنه‌ی دووه‌میش جومله‌یه ؛ چونكه ئه‌ویش حوكمێك به‌یان ئه‌ كا ؛ له‌مه‌دا كاری باس لێكراوی بۆ ناوی « م » ئه ی بدمنیّ .

باسی ناته‌واو .

٥٩ . فعلی « بوون »ی ناته‌واو باسێكه كه هه میشه به یارمه‌تی كه‌لیمه‌یه‌كی تیره وه حوكمێ به‌یان ئه‌ كا ؛ له‌به‌ر ئه‌مه پێی ئه لێن باسی ناته‌واو ؛ وه‌كو ،

سنه شاره .

له م جومله ‌یه دا —

سنه	باس لێكراوه ،
شاره	باســـــه ،
ه	باسی ناته واوه ، « شار » ته‌ واوكه‌ ره‌تی .

پارچه کانی قسه .

٦٠ . له‌جومله یێکا هه‌ر که‌لمه یێك کارێکی تایبه‌تی هه‌یه ؛ وه‌کو ،

منال دەفتەر لەسەر مێزی سەوز دائەنێ .

له م جومله‌یه‌دا «منال ، ده فته‌ر ، مێز » ناوین ،«دائه‌نێ» حه‌ره‌که‌تێ باس ئه کا ، پێمان ئه لێ که‌منال چی ئه کا ؛ له به ر ئه‌وه فعله، «سه‌وز » مه‌عنای که‌لمه‌ی « مێز » ته واو ئه کا ، پیشانمان ئه دا که مێزێکی تایبه تی میراد کراوه ؛ له به‌ر ئه‌وه سفه‌ته‌تی ، « له‌سه ر » موناسه به تی مه‌یانی مێز وفعلی « دائه‌نێ » پیشان ئه دا ؛ ئه بینرێ که هه‌ربه کێ له م که‌لمانه له جومله دا کارێکی تایبه‌تی خۆی هه‌یه .

ئه‌نجا ئه گه‌ر بێت و هه موو که‌لمه کانی زمانێك به پێی ئه‌و کاره تایبه تیانه‌وه که‌له جومله دا ئه‌یان بینین جوێ بیکرێنه وه ئه بینرێ که هه‌شت سینف که لمه هه یه ؛ ئه مانه پێ یان ئه لێن پارچه کانی قسه ، وه وا له ژێره وه پیشاندیراوین :

١. ناو	٥. ئه داتی ته واوی
٢. سفه‌ت	٦. زه‌رف
٣. بۆناو	٧. ئه داتی لێکدەر
٤. فعیل	٨. ندا .

٦١ . ناو که‌لمه یێکه که بۆ ناو نانێ که سێ یان شتێك به که ار ئه هێنرێ ، وه کو ،

خوله له باخه که دا مارێکی کوشت

لە م جوملە یە دا « خولە » ناوی کە سێکە ، « مار » ناوی شتێکە (گیانداریك) ، « باخ » ناوی شتێکە (جیێ یێك) .

ئە بێ بزانین کە ناوی کە سە کە یان شتە کە ناوە ؛ ئە گە نا کە سە کە یان شتە کە خۆی ناو نیە . لە وێنە کەی سەر ووەدا «خولە ، باخ ، مار » خۆ یان ناو نین ؛ بە ڵام کە لیمە کانی «خولە ، باخ ، مار» کە بوناوانی ئە و کە س و جێگا و گیاندارە دانراوین ناوین .

٦٢ . سفەت کەلیمە یێکە کە بو تە وا و کیردینی مەعنای ناو یان بۆ ناو بە کە ڵك ئە هێنرێ ؛ وە کو ،

پیاوێکی شە ل دوو داری لە بە رە نگیلا بو .

لێرەدا کەلیمە ی « شە ل » سفەتە چونکە چۆ نی پیاوێك پیشان ئە دا ، کەلیمەی « دوو » ش سفەتە چونکە سینووری مەعنای «دار» پیشان ئە دا .

٦٣ . بۆ ناو کەلیمە یێکە کە لە باتی ناوێ کە لە پێشا ووترابێ یان لە پیرابێ بە کە ڵك ئە هێنرێ بۆ ئەوە کە ئە و ناوە دوو بارە نە کرێتەوە ؛ وە کو ،

خۆلە بۆ کوێ چوو ؟ مین بە ئە ویم ووت کە چە قۆکە ئیێژە ، دە سی ئە برێ .

لە م جوملە یە دا «مین» بۆ ناوە، لە باتی قسە کەر ، «ئە و ، ی» بۆناوین ، لە باتی « خولە » بە کە ڵك هێنراوین .

٦٤ . فعیل کەلیمە یێکە کە کار وحالی کەسێ یان شتێك لە دە مێکا باس ئە کا ؛ وە کو :

کا کیم نان ئە خوا .	میوانە کە دانیشتووە .

فعلی گەردان کراوی کەسدار .

٦٥ . فعلی گەردان کراوی کەسدار ئەو سىغانەن کە بیتوانین لە پێشانەوە بەکێ لە بۆناوە کەسیە کانی « مین ، تۆ ، ئەو ، ئێمە ، ئێوە ، ئەوان » کە ئەبنە باسلێکراو وەرگرین . فعیل دەمێ ئەبێتە باس کە بەکێ لەو چەشنە سیغانە بێ ؛ وەکو ،

ئەنووسیم ، نووسیتان .

ئەمانە فعلی گەردان کراوی کەسدارن ؛ چونکە ئەتوانین بڵێین « مین ئەنووسیم ، ئێوە نووسیتان . » زانەن بۆناوە پێوە نووساوە کانی « یم ، تان » بۆ پێشاندانی باسی ئەمانە کافیە .

٦٦ . سیغەی مەسدەر و دوولانی نابنەباس ، چونکە ناتوانرێ بۆناونکی کەسی بخرێتە پێشیانەوە ؛ وەکو ،

نووسین ، نووس ؛ نووسیو ، نووسراو .

ناتوانین بڵێین« ئێمە نووسین ، تۆ نووسراو . . . هتد . »

٦٧ . فعلی « بوون » گەلێ جار فعلێکی ناتەواوە وە ئەبێتە واستە بۆ ووتینی شتێك لەحەق کەسێ یان شتێکا . لەبەرئەوە پێی ئەڵێن باسی ناتەواو § ٥٩ ؛ وەکو ،

حەلوا کە شیرین بو .

لەم جوملەیەدا سفەتی « شیرین » بە یارەی فعلی « بو » وەوەمەعنای باسلێکراوی « حەلوا کە » ی تەواو کیردووە .

٦٨ . زەرف کەلیمەیێکە کە بۆ تەواو کیردنی مەعنای فعلێ یان سفەتێ یان زەرفێکیتر بەکەلك ئەهێنرێ . سفەتێ چۆن مەعنای ناوێ

تەواو ئەکا ئەمش هی سفەت و فعیل و زەرف وا تەواو ئەکا ؛ وەکو ،

ئەو زۆر ئەنوێ .

لێرەدا « زۆر » زەرفە ؛ فعلی « ئەنوێ » تەواو ئەکا .

بەفرێکی زۆر ئەستوور باری .

لێرەدا « زۆر » زەرفە ؛ سفەتی « ئەستوور » تەواو ئەکا .

ئەو زۆر خێرا ڕوی .

لێرەدا « زۆر » زەرفە ؛ زەرفی « خێرا » تەواو ئەکا .

٦٩ . ئەداتی تەواوی کەلیمەیێکە کە لە جوملەیێکا بۆ پیشاندانی لاقەی مەنای ناوێ ، سفەتێك و کەلیمەیێکیتر بەکەلك ئەهێنری ؛ وەکو ،

ئێمە لەمەرگەوە هاتین .

پیاوەکەی تۆش ڕۆی .

جامانە سەرپۆشێکی ناقۆلایە .

لەجوملەی یەکەما ئەداتی تەواوی « لە ... وە » لاقەی مەنای فعلی « هاتین » و ناوی « مەرگە » ، لە هی دووەما « ی » لاقەی مەنای ناوی « پیاوەکە » و بۆناوی « تۆ » ، لە هی سێیەما ئەداتی تەواوی «ی» لاقەی مەنای ناوی « سەرپۆشێك » و سفەتی « ناقۆلا » پیشان ئەدا . ناوی « مەرگە » ، بۆناوی « تۆ » ، سفەتی « ناقۆلا » مەعنای فعلی « هاتین » ، ناوی « پیاو » ، ناوی « سەرپۆشێك » تەواو ئەکەن . لەبەر ئەمە بەم ئەداتانەی لاقەی مەنانی ئەمانەمان پیشاندباوە ئەلێن ئەداتی تەواوی .

٧٠ . ئەداتی یەکخەر ئەداتێکە کە دوو کەلیمە یان دوو کۆمەڵە کەلیمە بەیەکەوە ئەبەستێ ؛ وەکو ،

بەفر و باران پێکەوە بار بین .

سەربانی ماڵی ئێوە و چنارەکەی مەکتەب لە دوورەوە دیارن .

مین لێرەم بەڵام گوڵچین لە ماڵەوە بە .

لە جوملەی یەکەما ئەداتی یەکخەری « و » دوو ناوی ، لە دووەما ئەداتی یەکخەری « و » دوو کۆمەڵە کەلیمەی ، لەسێیەما ئەداتی یەکخەری « بەڵام » دسانەوە دوو کۆمەڵە کەلیمەی پێکەوە نووساندبووە .

٧١ . ئەداتی نیدا دەنگێکە کە بۆ پیشاندانی حیسێکی وەکو خۆشی ، عاجباتی ، پژارە ، تیرس . . هتد . بەکەڵك ئەهێنرێ ، ئەمانە لەگەل کەلیمەکانیتری جوملەدا لاقەیێکیان نابێ ؛ وەکو ،

ئای ! لەبیرم چو .

ئۆخخەی ! رزگار بووم .

ئۆف ! لەدەس تۆ وەختە شێت بیم .

لەم جوملانەدا « ئای ! » بۆ عاجباتی ، « ئۆخخەی ! » بۆ خۆشی ، « ئۆف ! » بۆ پژارە بەکەڵك هێنراوین .

تەواو کیردین .

کەلیمەی تەواو کراو .

٧٢ . بەکەڵك هێنانی هەندێ لەپارچە کانی قسە بە پێی پێویستەوە لەجوملەدا بۆ مـەعیەن کیردین و بڕینە وەی سنووری مەعنـــای هەندێکیتیر یان پێی ئەڵێن تەواو کیردین .

٧٣ . ئەو پارچانەی مەعنای پارچەکا نیتیر یان تەواو کیردووە پێی یان ئەڵێن تەواو کەر وە ئەو پارچانەی مەعنایان تەواو کراوە پێ یان ئەڵێن تەواو کراو.

٧٤ . وەکو لە § ٥١ دا ووتوویان ئەساسی جوملە باسلێکراو و باسە : یەعنی ناو و فیعلە ، کەلیمە کانیتیر بۆ تەواو کیردنی مەعنای ئەمانە ئە چینە جوملەوە .

تەواو کرانی ناو و بۆناو .

٧٥ . تەواو کەری ناو یان بۆناو ئەمانەن :

ناو ، سفەت ، بۆناو ؛ وەکو ،

١ـ دەرگای باخ .

٢ـ دەرگای سەوز .

٣ـ ئەم دەرگایە .

لەوێنەی یەکەما تەواو کەری ناوی « دەرگا » ناوە ، لەهی دووەما تەواوکەرەکەی سفەتە ، لە سێی یەما دیسانەوە سفەتە وەز یفەی هەرسێکمان تەعیین کیردین و بڕینەوی سنووری مەعنای دەرگاکەیە ، چونکە هەر

يان ووتايه « دەرگا » مەعنا کەی زۆر ناتەواو وزۆر بلاو ئه بو ، هەموو دەرگای دینامان بەعەقلا ئەهات . بەلام بە هێنانی ئەمانە لە «دەرگای باخ» لە « دەرگای سەوز » وە لە « ئەم دەرگایە » پیتیر هیچ نەوعە دەرگا یێکمان بە بیرا نایێت . لەوێنە کانی

دەرگای ئێوە .

ئەوەی مین ... دا

بۆ ناوی « ئێوە » تەواو کەری « دەرگا » یە وە بۆ ناوی « مین » تەواو کەری بۆ ناوی « ئەوە » یە .

٧٦ . تەواوکەرە کانی ناو یان بۆ ناو بە یارمەی ئەداتی تەواوی « ی » یان بە کێ لە لێکلبراوە کانە وەکە وەکو ، « ی سەر ، ی ناو ... هتد . » ین کاری خۆیان ئەبینین ؛ وەکو ،

گولی سوور .

گولی ناو باخ .

ئەوەی سەرمێزەکە .

بەلام هەندی لە سفەتە کان بە بێ ئەداتی « ی » ناو تەواو ئەکەن ، ئەمانە لەجێگەی خۆیانە باسیان ئەکەین .

٧٧ تەواوکەری باسی ناتەواو § ٦٧ تەواو کەری باسانکراوەکە- شەتی . لە بەر ئەمە باسی ناتەواو باسی لێکدەر شی پێ ئەلێن ؛ وەکو ،

پاوانەکە زێرە .

پەیرۆز نەخۆش بو .

لەم دوو جوملەیەدا هەرچەندە ناوی « زێر » و سفەتی « نەخۆش »

تەواوکەری باسی ناتەواوین ، تەواوکەری باسلێکراوەکانشمانین ؛ بەرنارەی فعلی « ە ، بو » وەوە باسلێکراوەکانیان تەواو کیردووە .

تەواوکرانی فعیل .

٧٨ تەواوکەری فعیل ناو ، بۆناو ، زەرف ئەبێ ؛ وەکو ،

تۆ کاغەزێکیت نارد .

تۆ کاغەزێکیت بە پۆستەدا نارد .

منالەکە لە هەیوان نوست

ئەم منالە زۆر نوست .

لە وێنەی یەکاما ناوی « کاغەز » فعلی « ناردیت » ی تەواو کیردووە، چونکە ئەم ناوەمان نەووتایە نەمان ئەزانی چی نێرراوە . ئەم چەشنە تەواوکەرانە پێیان ئەلێن **تەواوکەری سەربەخۆ** ، لەبەر ئەمەکە بێ ئەداتی تەواوی کاری خۆیان ئەبینن .

لەوێنەی دووەما بێجگەلە تەواوکەری « کاغەزێك » ناوی «پوستە»ـش هەیە کە ئەمیش تەواوکەری فعلی « ناردیت » ە . چونکەبە هاتینی ئەمە دیار بووەکە فعلی « ناردیت » بەچی واستەیکا کراوە . بەلام ئەم تەواوکەرە وەکو ئەوتیر راستەوخۆ مەعنای فعلەکەی تەواو نەکیردووە ؛ بە یارەی ئەداتی تەواوی « بە . دا » وە کاری خۆی کیردووە . ئەم جۆرە تەواوکەرانەش پێیان ئەلێن **تەواوکەری بەیارە** .

لەوێنەی سێیەما « هەیوان » فعلی « نوست » ی تەواو کیردوە ، وەچونکە کاری خۆی بەیارەی ئەداتی تەواوی « لە » وە بینیوە ئەمیش تەواوکەری بەیارەیە .

لەوێنەی چوارەما زەرفی « زۆر » مەعنای فیعلی « نوست » ی تەواو کیردووە. ئەگەر ئەم کەلیمەیەنەبوایە نەمانئەزانیکە ئەممنالەچەند نووستووە.

٧٩ . تەواوکەری باسی ناتەواو سفەتیش ئەبێ ؛ وەکو ،

منالەکە نەخۆشە .

لەم جوملەیەدا سفەتی « نەخۆش » تەواوکەری باسی ناتەواوی فیعلی « ە » یە ، بەڵام باسلێکراوی « منالەکە » ش تەواو ئەکا § ٧٧ .

٨٠ . ئە بەمنرێ کە بێجگە لەهی باسی ؛ تەواو تەواو کەرەکانی فیعیل سێ چەشنین : تەواوکەری سەر بەخۆ ، تەواوکەری یارمە ، زەرف .

تەواوکرانی تەواوکەر .

٨١ . تەواو کەرێکیش مومکینە بە کەلیمەیێکیتر تەواو بکرێ .

٨٢ . ئەگەر تەواو کەرەکە ناوبێ ، وەکو ئەیزانین ، بەناو یان بۆناو . یان بەسفەت تەواو ئەکرێ ؛ وەکو ،

برای باوکی منالەکە نانی ئەخوا : — تەواو کەری باسلێکراو بەناو تەواو کراوە .

کوری پیاوێکی شەل نان ئەخوا : — تەواو کەری باسلێکراو بەسفەت تەواوکراوە .

منالەکان نانی تۆ ئەخۆن : — تەواو کەری سەر بەخۆ بە بۆناو تەواو کراوە .

منالەکان نانی سپی ئەخۆن : — تەواو کەری سەربەخۆ بەسفەت تەواو کراوە .

مناله‌که له‌گه‌ل پشمله‌که‌ی مه‌نیج ئه‌خوا : — ته‌واو که‌ری به‌ناره
به‌ناو ته‌واو کراوه .

مناله‌که له‌گه‌ل پشمله‌ی ره‌ش ئه‌خوا : — ته‌واو که‌ری به‌ناره
به‌سفه‌ت ته‌واو کراوه .

٨٣ . سفه‌تی ته‌واوکه‌ر به‌سفه‌تێکتیر یان به‌زه‌رف ته‌واو ئه‌کرێ سفه‌تی ته‌واو که‌ری سفه‌ت ئه‌که‌وێته دوایه‌وه وه به ئه‌داتی ته‌واوی « ی » پێوه ئه‌نووسێ. به‌ڵام زه‌رف پێش سفه‌ت ئه‌که‌وێ وه‌هیچ ئه‌داتێکیان له به‌ینا نیه؛ وه‌کو ،

کاره‌که‌ره‌که کراسێکی سووری کاڵی له به‌را بو .
مناره‌یێکی زۆر به‌رز رووخا .
له جومله‌ی یه‌که‌ما سفه‌تی « کاڵ » ته‌واو که‌ری سفه‌تی «سوور» ه .
له‌دووه‌ما زه‌رفی « زۆر » ته‌واو که‌ری سفه‌تی « به‌رز » ه .

٨٤ . زه‌رف به زه‌رف ته‌واو ئه‌کرێ ؛ وه‌کو ،
مناره به‌رزه‌که زۆر زوو رووخا .
لێره‌دا زه‌رفی « زۆر » ته‌واو که‌ری زه‌رفی « زوو » ه .

٨٥ . ئه‌و که‌لیمه‌ی ئه‌داتی ته‌واوی کاری تێ ئه‌کا پێی ئه‌ڵێن ته‌واو که‌ری ئه‌داتی ته‌واوی ؛ وه‌کو ،

گه‌نیم ی قه‌ندهار . (گه‌نیمی قه‌نده‌هار .)
ده‌فته‌ره‌که له دۆلابه‌که‌دا دانراوه .

له وێنه‌ی یه‌که‌ما « قه‌نده‌هار » ته‌واو که‌ری ئه‌داتی ته‌واوی « ی » ه .

له دووەما « دۆلا بەکە » تەواوکەری ئەداتی تەواوی « له ... دا » یە ، وە بەخۆی وئەم ئەداتی تەواو یەوە تەواوکەری بەیارەی فعلی «دانراوە» یە.

تەواو کرانی مەسدەر.

٨٦ . مەسدەر سیغەیێکی فعلەکە خاسەی ناوێشی هەیە. ئەمسیغەیە کەسدار نیە ؛ یەعنی ناتوانێ لەپێشەوە یەکێ لە بۆناوە کەسیەکان کە نەبینە باسلێکراو وەرگرێ § ٦٦ ؛ وەکو ،

نووسرانی کاغەزەکە زۆری کێشا .

لێرەدا « نووسران » هەم ناوە ، هەم فعلە . ناوە ؛ چونکە باسلێکراوی جوملەکە یەوە « کاغەزەکە » تەواوکەریەتی ، فعلە ؛ چونکە کارێ بەیان ئەکا .

٨٧ . تەواوکەرەکانی مەسدەر هەم وەکو تەواوکەرەکانی ناوین ، هەم وەکو تەواوکەرەکانی فعلین ؛ وەکو ،

نووسینی تۆ .

کاغەز نووسین .

نووسینی خێرا .

خێرا رۆیین .

بەدەس نووسین .

لەوێنەی یەکەما « تۆ » تەواوکەری ناوی « نووسین » ە .

لەدووەما « کاغەز » تەواوکەری سەر بە خۆی § ٧٨ فعلی «نوسین» ە.

لەسێیەما سفەتی « خێرا » تەواوکەری ناوی « نوسین » ە .

لەچوارەما زەرفی « خێرا » تەواوکەری فعلی « رۆیین » ە .

له پێنجه‌ما (به ده‌س) ته‌واو که‌ری به‌ارەی فعلی (نووسین) ه .

ته‌واو کیردنی دوولایی .

٨٨ . دوولایی سیغەیێکی فعله که خاسەی سفەتیشی هەیە . ئەم سیغەیەش کەسدار نیمە؛ یەعنی ناتوانێ لەپێشەوە یەکێ لە بۆناوە کەسیمەکان کە ئە بینە باسانکراو وەر گرێ § ٦٦ . لەبەر ئەمە بەونەی سفەت ئەبێتە ته‌واو کەری ناو ، بۆ ناوبان سفەتێکتیر § ٨٣ وەکو ،

منالی نوستوو .

تۆی نوستوو .

داری زۆر سووتاو .

٨٩ . ئەگەر دوولایی بەسفەتێ تەواو بیکرێ هەر دووکیان پێکەوە سفەتێکی لێکدراو دوروست ئەکەن § ٩٢ ؛ وەکو ،

داری کۆنە سووتاو .

لێرەدا سفەتی « کۆن » دوولایی « سووتاو » ی تەواو کیردووە ، بەلام پێکەوە چوونەتە شیکلی سفەتی لێکدراوەوە .

کەلیمەی رووت و کەلیمەی لێکدراو .

٩٠ . پارچەکانی قسەبەپێی دوروست بوونیانەوە دوو چەشنین :

١ . کەلیمەی رووت

٢ . کەلیمەی لێکدراو .

٩١ . کەلیمەی رووت ئەو پارچانەن کە هەر لە کەلیمەیێ دوروست بوون ؛ وەکو ،

خانوو ، چاك ، ئێوە ، کیردین ، بۆ ، کەی ؟ ، وە ، ئاخ ! .

لێکدان

کەلیمەی لێکدراو .

٩٢ . لێکدان یەك خیستنی دوو یا لە دوو پتیر کەلیمە بە بۆ دوروست کیردنی پارچەیێکی قسە . ئەو کەلیمانەی وا ئێك ئەدرێن پێ یان ئەڵێن کەلیمەی لێکدراو ؛ وەکو ،

هەورە ترشقە .

ئەمە ناوێکی لێکدراوە کە لە ناوی « هەور » و ئەداتی تەواوی « ە » و ناوی « ترشقە » دوروست بووە .

٩٣ . ئەبێ کەلیمەی تەواو کراو لە کەلیمەی لێکدراو جوي بکرێتەوە . هەرچی وەکو کەلیمەی تەواو کراوە § ٧٢ بە پێی گەرەکەوە تەواو کەری وەرگیرتووە وەکەلیمەکەو تەواو کەرەکەی جوي جوي لە جوملە دا موعامەلە ئەبینین : وەکو ،

سەربانی خانوو .

سەربانەکانی خانووەکان .

لەوێنەی یەکەما « سەربانی خانوو » کەلیمەیێکی تەواو کراوەوە تا کە . کەوستمان گەلمان بکەینەوە ، وەکو لەوێنەی دووەما پیشاندراوە ، تەواوکراوەکە و تەواو کەرەکە جوي جوي گەل ئەکرێنەوە .

بەڵام هەرچی کەلیمەی لێکدراوە ئە توانرێ هەموو پارچەکانی بەسەر یەکەوە وەکو پارچەیێکی قسەی رووت موعامەلەی لەگەڵ بیکرێ ؛ وەکو ،

هەورە ترشقە .

هەورە ترشقەکان .

وەکو لەوێنەی دووەما ئەبینری ، ئەم ناوە لێکدراوەکە لە سێ کەلیمە دوورست بووە وەکو کەلیمەیێکی ڕووت گەل کراوەتەوە .

٩٤ . پارچەکانی قسە هەر هەشتیان کەلیمەی لێکدراوشیان هەیە :

پارچەکانی قسە .	کەلیمەی ڕووت .	کەلیمەی لێکدراو .
ناو .	هەور .	هەورەترشقە .
سفەت .	شین .	چاوشین .
بۆناو .	مین .	خۆم .
فعیل .	پەڕین .	هەڵپەڕین .
ئەداتی تەواوی .	لە .	لەژێر .
زەرف .	خێرا .	دەس و دەم
ئەداتی بەکخەر .	ئەگەر .	هەرچەندە
ئەداتی ندا .	هاوار .	هەی هاوار.

باسی کەلیمە لێکدراوەکان لەپاشا لەگەڵ باسی هەر پارچەیێکی قسەدا جوی جوی ئەکەین .

گرێ .

٩٥ . گرێ دەستەکەلیمەیێکە — تەواو کراوێ ولێکدراوێ — کە باسێکیان § ٦٥ تیانەبێ وە بەبەکاوەکاری بەکێ لە پارچەکانی قسەبیبینین .

هەر دەستە کەلیمەیێك باسێکی تیا بێ جومڵەیە § ٥٤ .

سیفەکانی گرێ .

٩٦ . گرێ هەشت سینفی هەیە :

١ . گرێی ناوی ؛ وەکو ،

پیاوی چاك . (کەلیمەی تەواو کراو .)

گوێ سوانە . (کەلیمەی لێکلبراو .)

٢ . گرێی مەسدەری ، (ئەمەش ئەتوانرێ پێی بیبێژرێ گرێی ناوی) ؛ وەکو ،

لەسەربان نوستین . (کەلیمەی تەواو کراو .)

گوم کیردین . (کەلیمەی لێکلبراو .)

٣ . گرێی سفەتی ؛ وەکو ،

ی چاك . (کەلیمەی تەواو کراوە ؛ سفەتی چاك تەواو کەری ئەداتی تەواوی « ی » یە .)

بێ باك . (کەلیمەی لێکلبراو .) x

٤ . گرێی دوولایی ، (ئەمەش ئەتوانرێ پێی بیبێژرێ گرێی سفەتی) ؛ وەکو ،

داری سووتاو . (کەلیمەی تەواو کراو .)

زیگ‌سووتاو . (کەلیمەی لێکلبراو .) x

گیا خۆر . (کەلیمەی لێکلبراو .) x

٥ . گرێی تەواوی ؛ وەکو ،

لەسەر ئەرز . (کەلیمەی تەواو کراوو .)

لەسەر . (کەلیمەی لێکدراو .)

٦ . گرێی زەرفی ؛ وەکو ،

ئەو لەماڵەوە نوستووە (« لەماڵەوە » کەلیمەی تەواو کراوە .)

پاشەوپاش . (کەلیمەی لێکدراو .)

٧ . گرێی بەکخەرێی ؛ وەکو ،

هەرچەند . (کەلیمەی لێکدراو .)

٨ . گرێی ندائی ؛ وەکو ،

باوکە رۆ !

٩٧ . هەموو گرێیەکی تەواو بێ ، بێجگە لە گرێی لێکدراوی تەواوێ ، یا گرێی سفەتییە یا گرێی زەرفییە . ئەگەر گرێکە ناوێك یان سفەتێکی تەواو کیردبێ گرێی سفەتییە ، ئەگەر فعلێکی تەواو کیردبێ گرێی زەرفییە .

بەند .

٩٩ . بەند جوملەیەکە کە پارچە بێ بێ لە جوملەیەکی گەورەتیر ؛ وەکو ،

ئەو منالەی دوێنێ دیت ئەمڕۆ نەخۆش کەوت .

ئەمە جوملەیەکە دوو باسی تیا یە ؛ یەعنی دوو جوملەی تیایە . هەر یەکێ لەم جوملانە پێی یان ئە لێن بەند .

١٠٠ . جوملەیێ چەند باسی تیابێ لەوەندە بەند دوروست بووە .

ناو .

١٠١ . ناو کەلیمەیێکە کە بۆ ناو لێ نانی کەسێ یان شتێك بەکار ئەهێنرێ .

سینفەکانی ناو .

١٠٢ ناو دوو سینفی هەیە :

١ ناوی تایبەتی .

٢ ناوی هەموو .

١٠٣ ناوی تایبەتی ناوی کەسێ یان شتێکی تایبەتیە ؛ وەکو ،

حەمە ، گۆیژە ، هەڵەبجە ، حاجی‌قادیر ، سەرشەقام .

بەهەموو پیاوێ نابێژرێ « حەمە » ، بە هەموو شاخێ نابێژرێ « گۆیژە » ، بە هەموو شارێ نابێژرێ « هەڵەبجە » ، بەهەموو کەسێ نابێژرێ « حاجی قادیر » وە بە هەموو گەرەکێ نابێژرێ « سەرشەقام » .

١٠٤ . ناوی هەموو ئەوەیە کە بە هەموو ئەو کەس و شتانە کە جینسیان یەکە ئەبێژرێ ؛ وەکو ،

پیاو ، خانوو ، بارەدار .

بە هەموو پیاوێك ئەبێژرێ « پیاو » ، بەهەموو شێرێك ئەبێژرێ « شێر » ، بەهەموو خانووێك ئەبێژرێ « خانوو » وە بە هەموو بارەدارێك ئەبێژرێ « بارە دار » .

ناو ئەتوانرێ لەسەر هەندێ سینفی کەش جوێ بکرێتەوە .

١٠٥ . ناوی مەعنەوی ناوی خاسسەتێك یان بیرێکی هەمووی بەیان ئاکا ؛ وەکو ،

تیرس ، تا ، لەرز ، زەردی ، ئازای .

١٠٦ . ناوی مەسدەر ناوی کارێ یان حالێکە ؛ وەکو ،

هەڵوکێن ، فڵباز ی ، کرێکاری ، ڕەشی ، زەردی ، هاتین ، نووسین ، بوون .

١٠٧ . ناوی کۆمەڵ بەناوێك ئەڵێن کە هەر چەندە شیکلەکەی تاك بێ بەڵام کۆمەڵێکی کەس یان شیت ئەهێنێتە بیر ؛ وەکو ،

لەشکیرەکە گەڕاشتە جێ .

ڕانەکە گەڕایەوە ناو دێ .

لێرە دا « لەشکیر » گەلێ سوپای ، « ڕان » گەلێ مەڕ و بزین دێنێتە بیر .

جینسی ناو .

١٠٨ . مەعنای ناوی گیاندار دوو جینسی هەیە :

جینسی نێر .

جینسی مێ . وەکو ،

ئەسکەندەر ، پیاو ، باووك ، ئەسپ ... لەجینسی نێرین .

خونچە ، پوور ، خوشاك ، مامان ، ماکەو ... لە جینسی مێن .

١٠٩ . له کوردیا ناو به پێی جینسی مه‌عناه‌وه پێجگه له § ١١٤ و ٥ حالی یانگ کراوی تووشی هیچ موعامه‌له‌یکی تایبه‌تی نابێ وه نێر و مێ‌ی مه‌عنای ناو ته‌ئسیر له‌سه‌ر پارچه‌کانی تری قسه ناکا [٠] . به‌لام له‌گه‌لی زمانه‌کانی ترا جینس ته‌ئسیر له‌سه‌ر ناو ، بۆناو ، سفه‌ت، فعیل‌وه زۆرف ئه‌کا .

ئه‌داتی ته‌عریف

١١٠ . ئه‌داتی ته‌عریف ئه‌وه‌یه‌که ئه‌خرێته دوای ناوه‌وه بۆ جوی کیردنه‌وه‌ی مه‌عنای ناوێك له‌ناو هاوچه‌شنی خۆیا ؛ وه‌کو ، ئه‌گه‌ر بلێین ـ

پیاو ریشی هه‌یه .

ناوی « پیاو » ته‌عریف نه‌کراو ئه‌بێ ، چونکه له مه‌عناکه‌ی هه‌موو پیاوی دینیادێته بیر . به‌لام ئه‌گه‌ر بلێین ـ

پیاوه‌که ریشی هه‌یه .

ناوی « پیاو » ته‌عریف کراو ئه‌بێ ، چونکه له مه‌عناکه‌ی هه‌موو پیاوی دینیانایێته بیر ؛ هه‌ر ئه‌و پیاوه دێته بیر که لامان مه‌علومه . وه‌ئه‌گه‌ر بلێین ـ

پیاوێ ریشی هه‌بوو

---

[٠] له کوردی سه‌رووردا ئه‌م فه‌رقه هه‌یه ؛ ئه‌گه‌ر ناوی ته‌واو کراو نێر بێ ئه‌داتی ته‌واوی مه‌یانی ئه‌م و ته‌واوکه‌ره‌که « ێ » وه ئه‌گه‌ر ته‌واو کراوه‌که مێ بێ « ا » ئه‌بێ ؛ وه‌کو ، بابێ‌مین ، برایێ مین ، خوشکاته ، دایکاوی .

دیسانەوە ناوی « پیاو » تەعریف کراو ئەبێ ، چونکە لە مەعنا کەی هەمو وپیاوی دینیا نابێتە بیر . بەلام ئەم تەعریفە بەجۆرێکی تا مەعینە . وە وا ئە بیترێ کە ناو بە دوو چەشن تەعریف ئەکرێ وە لە بەر ئەوە دوو چەشن ئەداتی تەعریف هەیە [٠] :

١ . ئەداتی تەعریفی مەعین .

٢ . ئەداتی تەعریفی نامەعین .

١١١ . ئەداتی تەعریفی مەعین « ە کە » یە وە وەکو لە ژێرەوە پیشاندراوە ئەخرێتە دوای ناوەوە .

١١٢ . ئەگەر حەرفی دوای ناوەکە دەنگی بێ بان حەرەکەی « وو ، ی » بێ راستە و خۆ ئەداتی « ە کە » بەکەلک ئەهێنری ، وەکو ،

بەرد	بەردەکە .
باخ .	باخەکە .
کاهوو .	کاهووەکە .
ماسی .	ماسیەکە .

[٠] ئەداتی تەعریف ئەتوانرێ لەسفەت بپژمێررێ ، بەلام مونامسەبەتی لەگەل ناو زیاترە ؛ ئەداتی تەعریف لەگەل ناوا بە دەرەجە یێ ئە بێن بە یەک کە لە گەل کیردنا بەیەکەوە گەل ئەکرێنە وە ؛ وەکو ،

پیاوەکە . پیاوەکان .

کەچی سفەتی ئیشارەت ئەکەوێتە دەوری ناوە کە لێکیراوەکەوە ؛ وەکو ،

ئەم پیاوە . ئەم پیاوانە .

١١٣ . ئەگەر حەرفی دوای ناوەکە حەرەکە بێ ،

(١) حەرەکەی « ە » بێ یەکێ لە « ە » کان هەڵ ئەگیرێ ؛ وەکو ،

کوندە . کوندەکە .

هەیزە . هەیزەکە .

(٢) حەرەکەی « ا ، ێ ، ۆ » بێ ،

(أ) ناوەکە یەك هیجایێ ،

« ی » ێك ئەخرێتە پێش « ەکە » وە ؛ وەکو ،

گا . گایەکە .

دێ . دێیەکە .

دۆ . دۆیەکە .

(ب) ناوەکە دوو هیجایی بێ ؛

« ە » ی « ەکە » فڕێ ئەدرێ ؛ وەکو ،

کابرا . کابراکە .

هەرمێ . هەرمێکە .

پەرۆ . پەرۆکە .

(٣) حەرەکەی « وی ، ێو » بێ ،

« ی » ێك ئەخرێتە پێش « ەکە » وە ؛ وەکو ،

گوێ . گوێیەکە .

دەزیو . دەزیوەکە .

١١٤ . هەندێ جار بەتەنیا حەرفێکی « ە » بۆ نێروە حەرفێکی

« ێ » بۆمێ وەکو حەرفێکی تەعریفی مەعیەن بەکەڵك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

کورە تاسابەوە . (کورە کە تاسابەوە .)

پوورێ هاتەوە . (پوورە کە هاتەوە .)

ئەمانە زۆر کەم بەکەڵك ئەهێنرێن ، بەڵام لەدوای ئەو سفەتانەوە کە وەکو ناو بەکەڵك ئەهێنرێن زۆرتیر ئەبینرێن ؛ وەکو ،

سەوزە . سەوزێ .

چیل‌گەز رِیشە . چاو بەخومارێ .

ئەداتی تەعریفی نامەعمەن .

١١٥ . ئەداتی تەعریفی نامەعیەن « ێ » یان « ێك » ە ، وە بەچەشنێ کەلە ژێرەوە پیشاندراوە ئەخرێتە دوای ناودوە .

١١٦ . ئەگەر حەرفی دوای ناوەکە حەرکە بێ « ی » ێك ئەخرێتە مەیانی ناوەکەو ئەداتی تەعریفی نامەعیەنەوە ؛ وەکو ،

برا .	برایێ .	برایێك .
کوندە .	کوندەیێ .	کوندەیێك .
هەرمێ .	هەرمێیێ .	هەرمێیێك .
پەرۆ .	پەرۆیێ .	پەرۆیێك .
گەروو .	گەروویێ .	گەروویێك .
گوێ .	گوێیێ .	گوێیێك .
دەزیو .	دەزیویێ .	دەزیویێك .

١١٧ . ئەگەر حەرفی دوای ناوەکە « ی » بێ « ی » ێکی کەی لێ زیاد ناکرێ وەکو ،

ماسی ،   ماسیێ ،   ماسیێك .

١١٨ . ئەگەر حەرفی دوای ناوەکە دەنگی بێ هەر «ێ» یان «ێك» بەکەلك ئەهێنری ؛ وەکو ،

پیاو .   پیاوێ .   پیاوێك .

مرشك .   مرشکێ .   مرشکێك .

١١٩ . ئەگەر لەدوای ناوەکە بەکێ لە بۆناوە پێوە نووساوەکانی « یم ، یت ، ی ، مان ، تان ، یان » گەرەك بێ هەر ئەداتی « ێك » بەکەلك ئەهێنری وە بە پێی حەرفی دوایی ناوەکە بەوێنەی دوو مادەکەی پێشەوە موعامەلەی لەگەل ئەکرێ ؛ وەکو ،

پیاوێکیم ، کوندەیێکی ، پەرۆیێکمان . مەرێکتان .

١٢٠ . ئەگەر لەدوای ناوەکە ئەداتی تەواوی « ی » یان ئەداتی بەکخەری « و » بێبی وەکو § ١١٩ موعامەلەی لەگەل ئەکرێ ؛ وەکو ،

پیاوێکی چاك . بزنێك و مەرێ . هەرمێیێکی گەنو .

ژمارە ی ناو .

١٢١ . ژمارە خاسیەتێکی ناوە کە تاکی و گەلی پشان ئەدا .

١٢٢ . لەکوردیا ناو دوو ژمارە ی هەیە ؛

١ . ژمارەی تاك .

٢ . ژمارەی گەل .

١٢٣ . ژمارە ی تاك هەر تەنیا کە مێ یان شتێك پشان ئەدا ؛

وەکو ،   پیاوەکە .   پشیلەکە .

پیاوێك .   پشیلە یێ .

١٢٤ . ژماره ی گه ل له به کێ پتیر کەس یان شیت پشان ئه دا.
وه کو ،

پیاوه کان . پشمله کان .
ئەم پیاوانه . ئەم پشملانه .

١٢٥ . ئەو ناوانەی ژماره یان تاکه پێ یان ئه لێن ناوی تاك
وئەو ناوانه ی ژماره یان گەله پێ یان ئەلێن ناوی گه ل .

گه‌ل کیردنەوه ی ناو .

١٢٦ . جاران له شێوەی سلێمانیشا وه کو ئێستا کەله گه ای شێوه کانیترا ئەبیستری ناو راسته و خۆ ئه داتی گه لی ئەخرانه دواوه و گه ل ئەکرانەوه . بەلام ئێستا له شێوەی سلێمانیا بۆ گه ل کیردنەوەی ناوێ ئەبێ ئەداتی تەعریفی مەعنەی له گەڵ بێ یان سفەتی ئیشارەتی « ئەم... ه » یان « ئه و ...ه » ؛ وه کو ئەگەر بلێن ـ
باخەوانه که دار ئه برێتەوه .

لەناوی«دار»دارێك وگەلێ‌دار ش ئەته بیر ، چونکەله § ١١٠ دا ووتو بومان که ناوێکی بێ حەرفی تەعریف دەلالەت له جینسی خۆی ئه کا . لێرەدا « دار » خۆی و چەندێ ی مەعلوم نیه . لەبەر ئەوەبۆگەلی پێویست نیه بلێن‌ـ

باخەوانەکه داران ئەبرێتەوه .

١٢٧ . له کوردیا ئه داتی گەل « ا ن » ه‌وه وه کو له خوارەوه نوسراوه ئەخرێته دوای ناوەوه.

١٢٨ . ئەگەر ناوه که ئەداتی تەعریفی مەعنەی له سەر بێ ئەداتی

گەل ئەخرێتە دواى ئەمەوە ؛ وەکو ،

کەوشەکە .   کەوشەکان .

١٢٩ . ئەگەر ناوەکە سفەتى ئشارەتى لەگەڵا بێ لە پێشا گەل ئەکرێتەوە و ئینجا سفەتە ئشارەتیەکەى ئەخرێتەپاڵ ؛ وەکو ،

ئەم کەوشە .   ئەم کەوشانە .

ئەم کەندووە .   ئەم کەندووانە .

١٣٠ . ئەگەر حەرفى دواى ناوەکە دەنگى بێ ڕاستەوخۆ **«ان»** [٠] بەکەڵك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

ئەم پیاو ە .   ئەم پیاوان ە .

ئەم بەرد ە .   ئەم بەردان ە .

١٣١ . ئەگەر حەرفى دواى ناوەکە حەرەکە بێ ،

(١) حەرەکەى « وو ، ى » بێ ؛

دواسانەوە ڕاستەوخۆ « ان » بەکەڵك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

ئەم کەندوو ە .   ئەم کەندووان ە .

ئەم تانجى ە .   ئەم تانجیان ە .

(٢) حەرەکەى «ە» بێ ئەم حەرەکەیە فڕێ ئەدرێ ؛ وەکو ،

کەوشەکە .   کەوشەکان .

کوندە .   ئەم کوندانە .

---

[٠] لە شێوەى ناوە ڕاستى کوردیستانى ڕۆژ هەڵات و خوارووا ئەداتى گەل « گەل » یان « ەل » ە ؛ وەکو ،

پیاوگەل .   مناڵەل .

(٣) ئەگەر حەرکە کانتیر بین «ی» ئنك ئەخرێتە دوایانەوە ؛ وەکو ،

برا .	ئەم برایانە .
هەرمێ .	ئەم هەرمێیانە .
پەرۆ .	ئەم پەرۆیانە .
ئەسکوي .	ئەم ئەسکویانە .

١٣٢ . ناوێ سفەتی ژمارە و سفەتی موبهەم و سفەتی پیرسی لەسەر بێ گەل ناکرێتەوە ؛ وەکو ،

چوار پیاو . هەندێ منال . چەند کارەکەر ؟

وەزیفەی ناو .

١٣٣ . وەزیفەی ناو ئەو کارەجوي جویانە نە کە ئەیانی ئەبینێ لە ناو جوملەدا . ناو شەش وەزیفەی هەیە :

١ . باسلێکراوی .

٢ . تەواوکەری سەربەخۆ .

٣ . تەواوکەری بەیارنە .

٤ . تەواوکەری باسی ناتەواو .

٥ . تەواوکەری ناو .

٦ . نیدا ی.

١٣٤ . بێجگە لە کاری نیدا نیدا ناو لە هیچتیر یانا بەپێی وەزیفەیەوە تووشی هیچ گۆرانێ نابێ .

وەزیفەی باسلێکراوی .

١٣٥ . باسلێکراو § ٥٢ ناوی ئەو کەسە یان ئەو شتەیە کە فعیل یان باس خەبەر لەکار و حالی ئەدا § ٥٤ ، § ٥٥ ؛ وەکو ،

١ـ پشیلە گۆشتەکەی خوارد .

٢ـ بەفیر ئەبارێ .

٣ـ شار بازێر خۆشە .

٤ـ مەجۆل باوکی میردووە .

لە جوملەی ١ ـ ٣ دا « پشیلە ، بەفیر ، شاربازێر » باسلێکراوین . لە جوملەی چوارەما « باوکی » باسلێکراوی فعلی « میردووە » یەوە ، « مەجۆل » باسلێکراوی باسی « باوکی میردووە » یە .

بۆ تێ گەیشتنی وەزیفەی تەواوکەری سەربەخۆ ، تەواوکەری یاریە ، تەواوکەری باسی ناتەواو ئەبێ لێرەدا سینفەکانی فعیل بەیان بکەین .

فعلی موتەعەددی و لازیم .

١٣٦ . فعیل دوو سینفی هەیە :

١ . فعلی موتەعەددی کارێ بەیان ئەکا کە لە باسلێکراوەوە تەجاوەزی کەسێ یان شتێکتیر بکا ؛ وەکو ،

پیاو گۆشت ئەخوا .

لەم جوملەیەدا ناوی « پیاو » باسلێکراوە ، « ئەخوا » فعلەوە ئەم کارە لە « پیاو » ەوە تەجاوەزی « گۆشت » ی کردووە . لەبەر ئەوە پێی

ئەلێن فعلی موتەعەددی .

٢ . فعلی لازیم کارێ یان حالێ بە یان ئەکا کە لە باسلێکراوە وە ڕاستە و خۆ تەجاوەزی کەسێ یان شتێکتیر نە کا ؛ وەکو ،

قەل ئەفڕێ .

لەم جوملەیە دا باسلێکراو « قە ل » ە وە ئەفڕێ فعلە وە ئەم کارە لە باسلێکراوا ئە مێنێتەوە وە لێوە ڕاستە وخۆ تەجاوەزی کەسێ یان شتێکتیر نا کا . لەبەر ئەوە پێی ئەلێن فعلی لازیم .

وەزیفەی تەواوکەری سەربەخۆ .

١٣٧ تەواوکەری سەربەخۆ § ٧٨ ناوی ئەو کەسە یان ئەو شتەیە کە کاری فعلی موتەعەددی ڕاستە و خۆ تەجاوەزی ئەکا : وەکو ،

پیاو گۆشت ئەخوا .

لێرە دا « گۆشت » تەواوکەری سەربەخۆی فعلی « ئەخوا » یە . چونکە ئەم فعلە موتەعەددییە لە باسلێکراوی « پیاو » ەوە ڕاستە و خۆ تەجاوەزی کیردووە .

١٣٨ . فعلی لازیم تەواوکەری سەربەخۆی نی یە وە نابێ .

وەزیفەی تەواوکەری بەیاریە .

١٣٩ . تەواوکەری بەیاریە § ٧٨ ناوی ئەو کەسە یان ئەو شتەیە کە کاری فعلێك بەیاریەی ئەداتێکی تەواو ىەیە وە تەجاوەزی کیردووە وە بەم چەشنە مەعنای فعلەکەی تەواو کیردووە ، وەکو ،

مین کاغەزێکیم بە پۆستە دا نارد .
منالەکە لە هەیوان نوست .

لەم جوملانە دا ناوی « پۆستە » و « هەیوان » مەعنای فعلی موتەعەددی « نارد » وفعلی لازمی « نوست » یان بە یارەی ئەداتی تەواوی « بە » و « لە » وە تەواو کیردووە ؛ لە بەر ئەمە تەواوکەری بە یارەیان پێ ئەڵێن .

١٤٠ . هەموو تەواوکەرێکی بەیارە بە خۆی و ئەداتی تەواوسەکەیەوە وەکو گرێینێکی زەرفسە § ٩٥ ، § ٩٦-٦ . لە دوو وێنەکەی سەرەوە دا گرێی تەواوی « بە پۆستە دا » و « لە هەیوان » گرێی زەرفستین .

فعلی بوون.

١٤١ . فعلی بوون فعلێکی لازمە وە ئەتوانێ —

١ . بوونی کەسێ یان شتێك بەیان بکا . لەم کارە یا مەعنا کەی وەکو فعلێکی لازمی تەواوە ؛ وەکو ،

کاڵەك لە بێستان ئەبێ .

لێرە دا « کاڵەك » باسلێکراوە ، « لە بێستان ئەبێ » باسە ، « ئەبێ » فعلی لازمە ، « لە بێستان » تەواوکەری بەیارەتی .

٢ . یارەی ووتینی شتێك ئەدا لە حەق کەسێ یان شتێکا . لەم کارە یا مەعنا کەی ناتەواوە ؛ پێی ئەڵێن یاسی ناتەواو § ٩٥، § ٦٧ ، § ٧٧ ؛ وەکو ،

پا وانەکە زێرە .

پیرۆز نەخۆش بو .

وەزیفەی تەواوکەری باسی ناتەواو .

١٤٢ . ناوی کەسێ یان شتێك کە مەعنای باسی ناتەواو بەبێ یاریەی ئەداتێکی تەواو ی تەواو بکا پێی ئەڵێن تەواوکەری باسی ناتەواو . ئەوانەی بەیاریەی ئەداتی تەواو ئەوە مەعنای باسی ناتەواو تەواو ئەکەن تەواوکەری بەیاریەن § ١٣٩ . وەکو ،

عەربەت شار بو .

شوان لەگەڵ ئێمە یە .

لەو ئەمەی یەکەما « شار » تەواوکەری باسی ناتەواوی « بو » وە لە دووەما « لە گەڵ ئێمە » تەواو کەری بەیاریەی باسی ناتەواوی « ە » یە .

١٤٣ . نابێ تەواو کەری باسی ناتەواو لەگەڵ تەواو کەری سەربەخۆ تێکەڵ بیکرێن ؛ وەکو ،

قەل گۆشت ئەخوا .

عەرەبەت شار بووە .

لە جوملەی یەکەما « قەل » باسلێکراوە ، « گۆشت ئەخوا » باسە ، « ئەخوا » فعلی موتەعەددییە ، « گۆشت » تەواوکەری سەربەخۆیەتی . لە جوملەی دووەما « عەربەت » باسلێکراوە ، « شار بووە » باسە ، « بووە » باسی ناتەواو ، « شار » تەواوکەریەتی . « گۆشت » فعلی « ئەخوا » تەجاوەزی کردووە ، « شار » فعلی « بووە » تەجاوەزی نەکردووە و هەر دوو کێشیان بە بێ یار بە مەعنای فعلەکانیان تەواو کردووە .

وەزیفەی تەواوکەری ناو .

ناوی تەواوکەری ناو .

١٤٣ . ناوی‌تەواوکەری ناو ناوی کەسێ یان شتێکە کە بۆتەواو کردنی مەعنای ناوێکیتر ئەهێنرێتە لا یەوە § ٧٢ - § ٧٥ . ناوێك ئە توانرێ بەناوێك ، بەدوو ، بەسێ ناو .. . هتد . تەواو بیکرێ ؛ وەکو ،

دار دەستی زەو .

ئارەزووی خوێندین .

کێلکی ئەسپی ئاغا .

١٤٤ . ناوی تەواوکەر بەیارەی ئەداتی تەواوی « ی » یەوە [°] ئەنووسێ بە ناوە تەواو کراوەکەوە § ٧٦ ؛ وەکو ،

دەفتەری مامۆستا .

بای باران .

سێوی سەردەشت .

مووی سەر .

١٤٥ . ئەگەر دوا حەرفی ناوی تەواو کراو « ی » « یێ » « ی » بێ ئەداتی « ی » لێ زیاد ناکرێ ؛ وەکو ،

تانجی ئەحمەد پاشا .

[°] ئەو ناوانەی مقدار پیشان ئەدەن و سفەتی ژمارەی یان لەسەرە لە تەواو کرانیانا ئەداتی تەواوی « ی » یان نابێ ؛ وەکو ، سێ بار ترێ . کۆلێ نان . دوو چارۆکە کینگیر . چوار هۆقە شەکر .

ئەداتی تەعریف لەگەل ناوی بەناو تەواو کراوا .

١٤٦ . لە تەواو کراو و تەواو کەر هەر کامێکیان بوسترێ تەعریف بیکرێ ئەداتی تەعریف ئەخرێتە پاش ئەوەیان ، ئەگەر بوسترێ هەر دووکیان تەعریف بیکرێن ئەداتی تەعریف ئەخرێتە پاش هەر دووکیان؛ وەکو ،

کلیلی دەرگا . هیچیان تەعریف نەکراوین .

کلیلەکەی دەرگا .
کلیلێکی دەرگا . } « کلیل » تەعریف کراوە .

کلیلی دەرگاکە .
کلیلی دەرگایێك . } « دەرگا » تەعریف کراوە .

کلیلەکەی دەرگاکە .
کلیلێکی دەرگایێك. } هەر دووکیان تەعریف کراوین .

١٤٧ . هەندێ جار تەعریف کردنی ناوی تەواوکەر بۆ تەواو-کراوەکەش بەسە ؛ وەکو ، لە باتی بلێین —

کلیلەکەی دەرگاکە .

کلیلێکی دەرگایێك .

ئەتوانین بلێین —

کلیلی دەرگاکە .

کلیلی دەرگایێك ..

گەل کیردنەوەی ناوی بەناو تەواوکراو.

١٤٨ . ئێمە ئەزانین کە بۆ گەل کیردنەوەی ناوێك ئەبێ لە پێشا بە ئەداتی تەعریفی مەعەن تەعریف بیکرێ §١٢٦. بە پێی ئەم قاعیدەیە لە تەواوکراو و تەواوکەر گەل کیردنەوەی کامیان گەرەك بێ ئەداتی تەعریفی مەعەنی ئەخرێتە سەر وگەل ئەکرێتەوە §١٢٧ ؛ وەکو ،

کلیلەکانی دەرگا . \
کلیلەکانی دەرگایێ . } ناوی تەواوکراو گەل کراوەتەوە .

کلیلی دەرگاکان . \
کلیلێکی دەرگاکان . } ناوی تەواوکەر گەل کراوەتەوە .

کلیلەکانی دەرگاکان . هەر دووکیان گەل کراونەوە .

١٤٩ . هەندێ جار گەل کیردنەوەی ناوی تەواوکەر بۆ تەواوکراوەکەش بەسە ؛ وەکو ، لە باتی بلێین —

کلیلەکانی دەرگاکان .

ئەتوانین بلێین —

کلیلی دەرگاکان .

بەدەل .

١٥٠ . بەدەل ناوێکە کەخرابێتە دوای ناوێکی کەوە بۆ ئیزاح کیردنی مەعنای . بەدەل هەرچەندە ناوێکە وناوێکی کەی تەواو کیردووە §١٤٣ ، لە مەنانی تەواوکەر و تەواو کراوەکەدا §١٤٤ هیچ ئەداتێ نابێ. ناوی بەدەلدار وەزیفەی چی بێ بەدەلەکەشی ئەو وەزیفە ئەبینێ ؛ وەکو ،

کوێخای دێ مام ڕەسوول هات .

تۆ مامۆستام مەلاحمەدی دەوە ؟

پوورم لەگەڵ ئاغاژن گێلاس خان بو .

لەم جوملانە دا « مام ڕەسوول » بەدەلی « کوێخادێ » یە ، «مەلاحمەد» بەدەلی « مامۆستام » ە ، « گێلاس خان » بەدەلی « ئاغاژ ین » ە .

١٥١ . لەکوردیا ئەو ناوەی بەدەلی بیبێ ئەبێ یان ناوێکی تەواو کراوبێ یان ناوێکی لێکدراوبێ .

وەزیفەی ندائی .

١٥٢ . ناوی کەسێ یان شتێ کە هەر بۆ بانگ کیردین و ڕوو تێ ـ کیردین بەکەلك بهێنرێ ولەگەڵ هیچ فەعلێکا لاقە یێکی نەبێ پێ ئەڵێن ندا کراو ؛ وەکو ،

کورە ، تۆ بۆچی ناچیتە مەکتەب ؟

ئەمجارە نۆرەی تۆ یە ، پیشکۆ .

لەم جوملانەدا « کورە » ، « پیشکۆ » ندا کراوین .

دو روست کیردنی ناوی ندا کراو .

١٥٣ . ا . لەناوی تا کا :

. . حەرفێکی « ە » [٠] ئەخرێتە دوای ئەو ناوانەوە کەدوا حەرفیان دەنگمە ، ئەو ناوانەی دوا حەرفیان حەرەکە یە

---

[٠] بۆ جینسی مێ لە باتی « ە » زۆر جار « ێ » بەکەلك هێنراوە § ١٠٩ ؛ وەکو ،

پوورێ ، خوشکێ ، پاڵلێم شۆڕێ .

هیچ ناخرێته دوا یانەوە ؛ وەکو ،

کوڕە ، جوتیارە ، ئاغا ، میرزا .

ب . هەندێ جار ئەداتی تەعریفی « ەکە » ئەخرێتە دوای ناوەوە ؛ ئەمەبۆ نەزاکەت و دۆستی و پاڕانەوە بەکار ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

مارفەکە ، کوڕەکە ، براکە .

ج . هەندێ جار ئەداتی « ئەی » ئەخرێتە پێش ناوەوە ؛ وەکو ،

ئەی حوکومدار ، چی بێ و لەتۆ نەهێنی بێ ؟

د . ئەتوانرێ ناو بە بێ ئەدات و حەرفی زیادیش نیدا بیکرێ ؛ وەکو ،

شوان ، ئەم ڕێنە بۆ کوێ ئەچێ ؟

خەسوو ، تۆ بۆچ لەگەڵیم نارێکی ؟

خورشید ، دایکیم بانگیت ئەکا .

نەریمان ، لەکوێ بوی ؟

٢ . لەناوی گەلا ـ

ئەبێ لە پێشا ناوەکە بەبێ ئەداتی تەعریف گەل بیکرێتەوە ، لە پاشا « ی ئەداتی گەل بگۆڕرێ بە « ی » و حەرفێکی « ە » لەدوای «ن» گەلەوە دابنرێ ؛ وەکو ،

ناوی تاك .	ناوی گەل .	ناوی ندا کراو .
شاگیرد .	شاگیردان .	شاگیردینە .
پیاو .	پیاوان .	پیاوینە .
ئاغا .	ئاغایان .	ئاغاینە .

لەگەل ئەمەشا ئەتوانرێ ئەداتێکی « ئەی » یان بیخرێتە پێش؛ وەکو ، ئەی شاگیردینە ، دەمی تێ کوشینە .

دوروست کیردنی ناو .
ناوی دوروست کراو .

١٥٤ . ئەتوانرێ لەسفەت ، لە فعیل و لە ناو هەندێ چەشین ناو دوروست بیکرێ ؛ ئەم چەشنە ناوانە پێ یان ئەلێن ناوی دوروست کراو .

ناوی دوروست کراو لە سفەت .

١٥٥ . بۆ دوروست کیردنی ناو ئەداتی « ی » ، «ێتی» ، « ای » « انە » ، « ە » ، « ا » « ێتی » ، ئەخرێتە دوای سفەتەوە ؛ ئەو ناوانەی لە سفەت دوروست ئەکرێن هەموو ناوی مەعنەوین ؛ وەکو ،

سفەت .	ناوی دوروست کراو .				
پان .	پانی .	پانێتی .	پانای .		
چاك .	چاکی .	چاکێتی.		چاکانە	چاکە .
سەوز ،	سەوزی .	سەوزێتی .	سەوزای .		
زەرد .	زەردی	زەردێتی :	زەردای .		
تیژشۆك .					تیژشۆکە.

سفەت.	ناوی دوروست کراو.						
خۆش.	خۆشی.	خۆشێتی.	خۆشایی				خۆشێنی
رووسوور.	رووسووری.	رووسوورێتی					
گەرم.	گەرمی.	گەرمێتی	گەرمایی			گەرما	
تەنگ.	تەنگی.	تەنگێتی.	تەنگایی.	تەنگانە			
تیرش.	تیرشی.	تیرشێتی.	تیرشایی.				
قیرەمن.					قیرێنە		

١٥٦ . لەم جەدوەلەی سەرەوەدا ئە بینرێ کە هەموو سفەتێ بە یارمەی ئەداتی « ی » ، « ێتی » ەوە ئە کرێ بەناو . بەڵام ئەگەر دوا حەرفی سفەتەکە « ی » بێ « ێتی » بەکەڵك ئە هێنرێ ؛ وەکو ،

کەرکووکی . کەرکووکیێتی .

وە ئەگەر دوا حەرفی سفەتەکە یەکێ لە حەرەکەکانی « ا ، ە ، ۆ ، وو ، ێ ، وي ، یو » بێ « ی » ئەخرێتە پێش « ێتی » ەوە ؛ وەکو ،

ئازا .	ئازایێتی .
هەڵە .	هەڵەیێتی .
خەرۆ .	خەرۆیێتی .
ماندوو .	ماندوویێتی .
زۆر بلێ .	زۆربلێیێتی .
جوي.	جویێتی .
کەوتیو .	کەوتیویێتی .

ئەداتە کانی‌کە بۆ هەنێ سفەت ئەبێ و بۆ هەنێکمان نابێ . بۆ دانانی « ای » بەپێی حەرفی دوانی سفەتە کەوە وەکو § ۱۲۸ — § ۱۳۱ موعامەلە ئەکرێ .

ناوی دوروست کراو لە فعیل .

١٥٧ . هەموو مەسدەرێك ناوە [٠] وە هەرچی‌ناوێك لە فعیل پەیا بووبێ ناوێ مەعنەویە ؛ وەکو ،

خۆندین چاکە . (« خۆندین » ناوە ، باسانکراوە .)

مین خۆندینیم ئەوێ . (« خۆندین » ناوە ، تەواوکەری سەر بە خۆیە .)

پیاو بە خۆندین گەورە ئەبێ . (« خۆندین » تەواوکەری ئەداتی تەواوی « بە » یە .)

١٥٨ . لە هەنێ فعیل ناوی تابەتی دوروست بووە ؛ ئەمانە کە مین وە بۆ کە مشان ئەتوانێ قاعدە بینوێنرێ .

١٥٩ . لەو فعلە لازمانەدا کە دوانی مەسدەرەکانمان « اندین » ە ئەم « اندین » ە یان فری ئەدرێ وە « ە » یێك ئەخرێتە جێ یان ؛ وەکو ،

فعیل .	ناوی دوروست کراو .
باراندین .	بارە .
زرنگاندین .	زرنگە .

[٠] ناوی مەسدەری لە ناوی دوروست کراو ناژمێررێ.

١٦٠ . لەو فعلە لازمانە دا کە دوای مەسدەرەکانمان « ین » ە ئەم « ین » ەمان لێ فڕێ ئەدرێ وە « ە » یێك ئەخرێتە جێ مان ؛ وەکو ،

فعیل .	ناوی دو روست کراو .
تەقین .	تەقە .
کتۆکین .	کتۆکە .

١٦١ . ئەمانە هەندێ لەوانەن کە بێ قاعیدە دو روست بوون :

فعیل .	ناوی دو روست کراو .
خەوتین .	خەو .
ژماردین .	ژمارە .
گەزین .	گاز .
زانین .	زانیست .
لەوەڕین .	لەوەڕ .
هەڵکەوتین .	هەڵکەوت .
کیردین .	کار .
جۆشین .	جۆش .
ئنشان .	ئنش .
فەرموون .	فەرمان .
ڕەنجان .	ڕەنج .
دروون .	دروومان .

ناوی دوروست کراو لەناو .

١٦٢ . بۆدوروست کیردنی ناو لە هەندێ ناو ئەداتی « ی »، « ێتی »، « ێنە » ، « یستان ، ستان » ، « ێن » ، « ێنی » ئەخرێنە دوا یانەوە؛ وەکو ،

ناو .	ناوی دوروست کراو .				
جێژن .	جێژنی .	جێژنێتی.			
ئاو .	ئاوی .	ئاوێتی .			
قەبر .	قەبری .	قەبرێتی .			
ندسك .	ندسکی .	ندسکێتی .			
دار .	داری .	دارێتی .	داریستان		
هەلوك .	هەلوکی.	هەلوکێتی		هەلوکێن	
کور .	کوری .	کورێتی .			کورێنی
کیج .	کچی .	کچێتی .			کچێنی
ژن .	ژنی .	ژنێتی			
پیاو .	پیاوی .	پیاوەتی .			
مەر .	مەری .	مەرێتی .			

لەمانە ئەوانەی بە « ێتی » و « ێنی » دوروست بوون ناوی مەعنەوی تەواوین ، ئەوانەی بە « ی » دوروست بوون بە پێی بەکارهێنانانەوە ناوی مەعنەوین یان سفەتین .

« پیاوەتی » ڕاستەکەی « پیاوێتی » یە .

١٦٣ . هەموو ناوێ بە یارەی « ی » ، « ێتی » یەوە ئەکرێ بە ناوی مەعنەوی . بەلام ئەگەر ناوەکە دوا حەرفی « ی » بێ « ێتی » بەکالك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

تانجی .	تانجێتی .

وه ئه گه ر ناوه‌که دوا حه‌رفی یه‌کێ له حه‌ره‌که‌کانی « ا ، ه ، ۆ ، وو ، ێ ، وي ، یو » بێ «ی» یێ ئه‌خرێته پێش «ێتی»ه‌وه ؛ وکو ،

برا .	برایێتی .
کونده .	کونده‌یێتی .
په‌رۆ .	په‌رۆیێتی .
که‌ندوو .	که‌ندوویێتی .
به‌هێ .	به‌هێیێتی .
خوي .	خوییێتی .
ده‌زیو .	ده‌زیویێتی .

ئه‌داته‌کانی که بۆ هه‌ندێ ناو ئه بێ و بۆ هه‌ندێکیان نابێ .

ئه‌گه‌ر حه‌رفی دوای ناوه‌که حه‌ره‌که بێ له باتی « یستـان » « ستان » یه‌کێك ئه‌هێنرێ .

ناوی لێکدراو (بارگران) (١)

١٦٤ . ناوی لێکدراو به‌و ناوانه ئه‌ڵێن که‌له دوو یان له دوو پتیر که‌لیمه دروست بوو بێ § ٩٢ . له کوردیا ناوی لێکدراو زۆره .

دروست بوونی ناوی لێکدراو .

١٦٥ . له‌ناوێکی به‌ناو ته‌واو کراو —

١ . ئه‌داتی ته‌واوی «ی» یان له ناو هه‌ڵ گیراوه ؛ وه‌کو ،

ناوی تەواو کراو .	ناوی لێکدراو .
داری گوێز .	دار گوێز .
جێی نوێژ .	جێ نوێژ .
داری گێلاس .	دار گێلاس .

٢ . لەکەمیانا تەواو کەرەکە خراوەتە پێش تەواو کراوەکەوە وەئەداتی تەواو ی « ی » دیسانەوە فڕێ دراوە ؛ وەکو ،

ژنی برا .　　　برا ژن .

ئەنگاوی چێشت .　　　چێشت ئەنگاو . [چێشتە نگاو .]

٣ . لەهەندێکا ئەداتی تەواو ی « ی » گۆڕراوە بە « ە » ی تەواو ی وەکو ،

بێچوو ی گا .　　　بێچووە گا .

کیلکی بێل .　　　کیلکە بێل .

کۆمەلی بەفیر .　　　کۆمەلە بەفیر .

١٦٦ . لەناوێکی بەسفەت تەواو کراو ـ

١ . ئەداتی تەواو ی «ی» ئەگۆڕری بە « ە » ی تەواو ی ؛ وەکو ،

بەردی ڕەش .　　　بەردە ڕەش .

ئەمەنی سوور .　　　ئەمەنە سوور .

خانی سووتاو .　　　خانە سووتاو .

مرشکی بەکیر .　　　مرشکە بەکیر .

٢ . ئەوانەی حەرفی دواسان « ا » ، ە ، ێ ، ۆ ، وي ، بە ناتوانین

ئەداتی تەواوی «ە» وەر بیگرین ؛ وەکو ،

گای بۆر .	گا بۆر .
کوندەی شیر .	کوندە شیر .
پەرۆ ی کۆن	پەرۆ کۆن .
دێی سووتاو .	دێ سووتاو [٠] .
ئەسکوی شکاو .	ئەسکوی شکاو [٠] .

٣ . لەمەبانی ناوی تایبەتی و عنوانەکەی دوا یادا هیچ ئەداتێ نابێ؛ وەکو ،

سلێمان پاشا .

بابە کراغا .

٤ . جار جار سفەت پێش ناو ئەکەوێ و ئەداتی تەواوی «ە» ئەخرێتە دوایەوە ؛ وەکو ،

بای رەش .	رەشە با .
پەلی سوور .	سوورەپەل .
گیای سەوز .	سەوزە گیا .

٥ . هەندێ جاریش لەمەبانی سفەت وناوەکەدا هیچ ئەداتێ نابێ ؛ وەکو ،

وەستا گوورون .	رەش مار .
دەرونش کەرم .	چوار باخ .

[٠] ئەمانە سفەتی لێکدراوشین § ٢٠٠ بەپێی بەکەڵک هێنانیانەوە فەرق ئەکرێن .

١٦٧ . لە دوو ناوی سەر بە خۆ —

١ . ئە داتی بە کەرەی «و» یان لە مە نا نا ئە بێ ؛ وە کو ،

لەرز وتا . بە فرو دۆ . کەژ و کێو .

٢ . ئە گەر ناوی دووەم «ئاو» بێ هیچ ئە داتێکمان لە مە نا نا نابێ ؛ وە کو ،

شە کراو . گولاو .

١٦٨ . هەر مەسدەرێکی لێکدراو ناوێکی لێکدراوە § ٨٦ ؛ وە کو ،

ریق گیرتین . باز دان . هەڵگیرتین . دەس پێ گیردین .

تەعریف کیردنی ناوی لێکدراو .

١٦٩ . ناوی لێکدراو وەکو ناوێکی رووت § ٩٣ تەعریف ئەکرێ ، یەعنی ئەداتی تەعریف راستە و خۆ ئەخرێتە دوایەوە ؛ وە کو ،

دار دەست . دار دەستەکە . دار دەستێك .

پەرۆ کۆن . پەرۆ کۆنەکە . پەرۆ کۆنێك .

رەش مار . رەش مارەکە . رەش مارێك .

کەل کیردنەوەی ناوی لێکدراو .

١٧٠ . ناوی لێکدراو وە کو ناوێکی رووت کەل ئەکرێتەوە ؛ وە کو ،

دار گویز . دار گویزەکان . ئەو دار گویزانە .

پەردە رەش . پەردە رەشەکان . ئەم پەردە رەشانە .

کەژو کێو . کەژو کێوەکان . ئەم کەژو کێوانە .

ناوی بچووك كراو .

١٧١ . ناو به خیستینی ئەداتی « ۆله » ، « ووله » ئەدوا یەوە مەعنای بچووکی ئەدرێتێ . ئەگەر دوا حەرفی ناوەکە حەرەکە بێ «ۆ» ی ئەداتەکە هەڵ ئەگیرێ . ئەو ناوانەی ئەداتی بچووکیان وەرگیرتووە پێ یان ئەڵێن ناوی بچووك کراو ؛ وەکو ،

ناوی بچووك كراو .	ناو .
بەرخۆله .	بەرخ .
براله .	برا .
پشیله .	پشی .
دانووله .	دان .
خانووله .	خانوو .
مەشکاله . (مەشکەله).	مەشکە .
مێشووله .	مێش .

١٧٢ . هەندێ ناو به ئەداتی « ۆك ، ۆکه » ، « ەلك ەکه » بچووك ئەکرێتەوە ؛ وەکو ،

تەیر .	تەیرۆك .
مەنجەل .	مەنجەڵۆکه .
پوول .	پوولەك ، پوولەکه .

١٧٣ . بۆ هەندێ ناویش « ۆله » یان « ووله » و « که » پێکەوە بەکەلك ئەهێنرێن ؛ وەکو ،

چۆ .	چۆله .	چۆله‌که .
جوو .	جووله .	جووله که .

ئه‌مانه‌ش له‌و ته‌رتیبه ئه‌چین :

چاو .	چاوسله .	چاوسلکه .
جاش .	جاشووله .	جاشوولکه .
ده‌نزه .	ده‌نزۆله .	ده‌نزۆلکه .

١٧٤ . له‌ناوی تایبه‌تیشا هه‌ن که بچووك کرابنه‌وه :—

سه‌عه .	سه‌عۆل .
مه‌جه .	مه‌جۆل .
قاله .	قاڵوول .

١٧٥ . ئه‌گه‌ر به‌ ووردی تێ بیفکیرڕێ ئه‌بینرێ که ئه‌داتی بچووکی حه‌رفی « ل » و « ك » ین . حه‌رفه حه‌ره‌که کانی پێشه‌وه یان بۆ پێوه نووسانیان به‌ناوه‌وه وه‌رگیرتووه . « ه » ی دوایشمان هێز ئه‌دا به‌ مه‌عنای بچوکی . له « چاوسله » دا له‌ باتی « ۆله » یان « ووله » « سله » هێنراوه ، وه‌له « ده‌نزۆله » دا « ه »ی دوای ده‌نزه هه‌ڵگیراوه . له « چاوسلکه »، « جاشوولکه » ، « ده‌نزۆلکه » دا « ه » ی دوای « ڵ » ه‌ که فرێ دراوه . له‌به‌ر ئه‌وه بۆ فێر بوونی راستی بیچکۆله‌یی هه‌موو ناوێ ، ئه‌بێ به‌م ئه‌وه گوێ بیگرێ .

سفەت .

١٧٦ . سفەت کەلیمەیێکە کە بۆ تەواو کیردنی مەعنای ناویان بۆ ناو بەکەلك ئەهێنرێ .

سینفەکانی سفەت .

١٧٧ . سفەت پێنج سینفی هەیە :

١ . سفەتی چۆنی .

٢ . سفەتی نیشانی .

٣ . سفەتی ژمارەیی .

٤ . سفەتی موبهەم .

٥ . سفەتی پرسی .

١٧٨ . سفەتی چۆنی ئەوانەن کە چۆنی ناو پیشان ئەدەن ؛ وەکو ،

پیاوی بەد .

ژنی رەش .

لەمانەدا « بەد » ، « رەش » چۆنی « پیاو » ، « ژنی » پیشان ئەدەن : سفەتی چۆنین .

١٧٩ . هەر چوار سینفەکەی کە پێی یان ئەڵێن سفـەتی تەعدینی ، چونکە ئەمانە چۆنی ناو پیشان نادەن ؛ هەر تەعین یان ئەکەن ؛ وەکو ،

ئەم باخە .

چوار هەنار .

هەندێ منال .

چەند مەکتەب ؟

لەوێنە ی یەکەما سفەتی نشانی « ئەم ... ە » ناوی « باخچ » تەعەین کیردووە ؛ بێجگە لە « ئەم باخە » باخێکتیر ناێتە بیر . لە دووەما سفەتی ژمارە ی « چوار » ناوی « هەنار » ی تەعەین کیردووە ؛ لە « چوار هەنار » کە ئتیر نان پێتیر « هەنار » بە بیرا نایێ . لە سێ یەما سفەتی موبهەمی « هەندێ » ناوی « منال » ی بە پیشاندانێکی موبهەم تەعەین کیردووە . لە چوارە ما سفەتی پیرسی « چەند ؟ » بە روێکی پیرس ناوی « مەکتەب » ی تەعەین کیردووە .

سفەتی چۆنی .

وەزسفەکانی سفەتی چۆنی .

١٨٠ . سفەتی چۆنی دوو وەزسفەی هەیە :

١ . ئە بێتە تەواوکەری ناو ؛ وەکو ،

گە نیمی پاك .

٢ . ئە بێتە تەواوکەری باسی ناتەواو § ٧٩ وە بەیارەی ئەم فعلە وە مەعنای ناوش تەواو ئەکا § ٧٧ ؛ وەکو ،

خەیێ ئازایە .

وەزسفەی ناو تەواو کیردنی سفەتی چۆنی .

١٨١ . سفەتی چۆنی بۆ تەواو کیردنی ناو ئەخرێتە دوایەوە وە ئەداتێکی تەواوی « ی » ش ئە نرێتە مەیانیانەوە ؛ وەکو ،

منالی زیره‌ك .

مووی زه‌رد .

١٨٢ . ئه‌گه‌ر دوا حه‌رفی ناوی ته‌واو کراو « ی » بێ « ی » نکی که‌ی لێ زیاد نا کرێ ؛ وه‌کو ،

تانجی ره‌ش .

ئه‌داتی ته‌عریف له‌گه‌ل ناوی به‌ سفه‌ت ته‌واو کراوا .

١٨٣ . ئه‌داتی ته‌عریفی موبهه‌می « ئك » راسته‌و خۆ ئه‌خرێته دوای ناوه‌که‌وه § ١٢٠ ؛ وه‌کو ،

منالێکی زیره‌ك .

مووێکی زه‌رد .

تانجیه‌ێکی ره‌ش .

١٨٤ . بۆ ئه‌وه‌که ناوێکی به‌ سفه‌ت ته‌واو کراو به‌ ئه‌داتی ته‌عریفی مه‌عه‌ن ته‌عریف بیکرێ ئه‌بێ له‌ پێشا بیخرێته شیکلی ناوی لێکدراوه‌وه § ١٦٦ ، ئه‌مجا ئه‌داته‌که‌ی ته‌عریفمان له سه‌ر دا بینرێ § ١٦٩ ؛ وه‌کو ،

ناوی به‌ سفه‌ت ته‌واو کراو .	ته‌عریف کراوی .
منالی زیره‌ك .	مناله زیره‌که‌که .
مووی زه‌رد .	مووه زه‌رده‌که .
تانجی ره‌ش .	تانجیه ره‌شه‌که .

گەل کیردنەوەی ناوی بەسفەت تەواو کراو .

١٨٥ . بۆ گەل کیردنەوەی ناوی بە سفەت تەواو کراو ئە بێ لە پێشا بیخرێنە شیکلی ناوی لێکدراوەوە § ١٦٦ ، لە پاشا بە ئەداتی تەعریفی مەعەن تەعریف بیکرێن یان سفەتی نیشاندمان بیخرێتە سەر وە لە دوای ئەوە گەل بیکرێنەوە ؛ وەکو ،

ناوی بە سفەت تەواو کراو .	تەعریف ونشان کراوی .	گەل کراوی .
منالی زیرەك .	منالە زیرەکە . ئەم منالە زیرەکە .	منالە زیرەکەکان . ئەم منالە زیرەکانە .
مووی زەرد .	مووە زەردەکە . ئەم مووە زەردە .	مووە زەردەکان . ئەم مووە زەردانە .
تانجی رەش .	تانجیە رەشەکە . ئەو تانجیە رەشە .	تانجیە رەشەکان . ئەو تانجیە رەشانە .

دوروست کیردنی سفەتی چۆنی . سفەتی چۆنی دوروست کراو .

١٨٦ . بێجگە لەو سفەتانەی وەکو ، جوان ، چاك ، درێژ ، سوور ... هتد . کەلە ئەسلا هەن ئەتوانرێ لەناو و لە فعیل هەندێ سفەتی چۆنی پەیا بیکرێ ، ئەو سفـە تانە ی چۆنیە کە وا پێنە مەیان پێ یان ئەڵێن سفەتی دوروست کراو .

سفەتی چۆنی لە ناو دوروست کراو .

١٨٧ . بۆ دوروست کیردنی سفەتی چۆنی لەهەندێ ناو ئەو ئەداتانەی لەجەدوەوە لەکەی خوارەوەدا نووسراوین ، وەکو پیشاندراوە ، ئەخرێنە دوا یانەوە :

ناو .	ئەدات .	سفەتی چۆنی دوروست کراو .
زیستان .	ی .	زیستانی .
کەرکووك .	«	کەرکووکی .
قاوە .	«	قاوەیی .
کەراچی .	«	کەراچیی .
پیاو .	انە .	پیاوانە .
کەرکووکی [٠]	«	کەرکووکیانە .
کیچ .	انی .	کچانی .
کور .	«	کورانی .
شەرم .	ین .	شەرمین .
گۆشت .	«	گۆشتین .
ئاسن .	ین .	ئاسنین .
قەر .	«	قەرین .
گورگ .	ئاسایی .	گورگ ئاسایی . (گورگاسایی)
دارا .	«	دارا ئاسایی .

[٠] « کەرکووکی » سفەتەوە وەکو ناو بەکەلك هێنراوە .

ناو .	ئەدات .	سفەتی چۆنی دوروست کراو .
کورد . تیرك .	واری . «	کوردواری . تیرکواری .
کەر .	ەکی .	کەرەکی .
قوڕ .	اوی .	قوڕاوی .
چەقۆ . (جاجیم .)	گەر . (کەر)	چەقۆگەر . (جاجیم کەر .)
باخ .	ەوان .	باخەوان .
تیرس .	نۆك .	تیرسنۆك .
لەرز .	ۆك .	لەرزۆك .
تا .	دار .	تادار .

١٨٨ . هەرچی ناوێ مەعنەوی نەبێ ئەتوانرێ بەیارمەی « ی » و « دار » ، « کەر » ەوە بیکرێ بە سفەت . لەگەڵ ئەمەشا هەندێ لەم ناوانە بە پێی گەرەکی بەکەلك هێنانیان یان دوروست بوونیانەوە وەکو لە جەدوەلەکەدا ئە بینرێ بەیارمەی هەندێ ئەداتی کەوە کراوین بە سفەت. بۆ ئەمانە قاعیدە یێکی تایبەتی نیە .

ناوی مەعنەوی بەیارمەی « ی » ەوە ناکرێ بە سفەت . بەڵام بەپێی دوروست بوون یان گەرەکمانەوە ، بە ئەداتە کانی کە ئەکرێن بە سفەت .

١٨٩ . بۆ دانانی ئەم ئەداتانە بە پێی حەرفی دوایی ناوەکەوە وەکو §-١٥٦ ولە باسی حەرفی حەرەکەدا نوسراوە موعامەلە ئەکرێ .

سفەتی چۆنی لە فعیل دوروست کراو .

١٩٠ . بەخیستینی ئەداتی « ۆك » ئەدوای رەگی (١) هەندێ فعلی لازعەوە سفەتی چۆنی دوروست بووە ؛ وەکو ،

گەران . گەرۆك (٢).

بەزین . بەزۆك .

فرین . فرۆك .

لە « گیران » و « تیرسان » « گرینۆك » و « تیرسنۆك » هاتووە .

١٩١ . سیغەی دوولای (١) رابوردووی فعلی لازیم و مەجهوول راستەو خۆ سفەتین ؛ وەکو ،

میردوو . کوژراو .

سفەتی چۆنی لێکدراو .

١٩٢ . سفەتی چۆنی لێکدراو ئەو سفەتانەن کە لە دوویان لە دوو پتیر کەلیمە دوروست بوون § ٩٢ . لە کوردیا وەکو ناوی لێکدراو سفەتی لێکدراوش زۆرە .

---

(١) بۆ تێ گەیشتینی «رەگ» و سیغەی دوولای تەماشای گەردانی فعیل بکە .

(٢) رەگی « گەران » « گەرێ » یە . لێرەدا « ێ »یەکەی فرێ دراوە .

دوروست بوونی سفەتی چوّنی لێکدراو .

١٩٣ . هەندێ جار لە ناوێکی بەناو تەواو کراو «ی» ی تەواو نی هەڵ ئەگرێ ؛ وەکو ،

سفەتی لێکدراو .	ناوی بەناو تەواو کراو .
چاو باز .	چاوی باز .
گەردین قاز .	گەردنی قاز .

١٩٤ . لە دوو ناوی سەربەخۆ —

١ . هیچ ئەداتێکمان لە مە بانا نابێ ؛ وەکو ،

لاق کوولەکە .

زیگ دەنز وّالکە .

٢ . یەکێ لە ئەداتی تەواوی « لە » ، « بە » ، « بێ » یان لەمە ابا ئەبێ ؛ وەکو ،

سەرکەی لەکوّل

جامانە بەسەر .

ریش بێ شانە .

٣ . ناوێك دوو بارە ئەکرێتەوە ؛ وەکو ،

پارچە پارچە .

چەن چەن .

رێ رێ .

١٩٥ . له ناوێکی به سفەت تەواو کراو —

١ . ئەگەر سفەتەکە چۆنیی بێ ئەداتی تەواوی « ی » یان لە ناو هەڵ ئەگیرێ ؛ وەکو ،

سفەتی لێکلدراو .	ناوی به سفەت تەواو کراو .
موو زەرد .	مووی زەرد .
پارە زۆر .	پارەی زۆر .
چاو بیرسی .	چاوی بیرسی .

٢ . سفەتی ناوەکە ژمارەیی ئەبێ ؛ وەکو ،

چوار چاو .

سێ سەر .

١٩٦ . هەندێ جار ئەداتی تەواوی « ە » ئەخرێتە مەیانی دوو سفەتەوە ؛ وەکو ،

کۆنە دەوڵە مەند .

١٩٧ . هەندێ بە خستنی زەرفی « نا » ئەپێش سفەتەوە دوروست ئەبین ؛ وەکو ،

نارێك . ناپاك .

١٩٨ . هەندێك لە سفەتێك و کەلمەیەکتر دوروست بووە وە لە مەیانیانە ئەداتی بەکخەری « و » دانراوە ، بەڵام کەلمەی دووەم زۆر جار کەلمەیەکی بێ مەعنا ئەبێ ؛ وەکو ،

شیل و شوڕ . ووشك و برینگ . نەرم ونۆڵ . گورج وگۆڵ .

زەردو زۆڵ . تارىك و نووتەك . پان و پۆر . ساردو سیر .

ئەبامنرێ کە کەلمەی دووەمی هەندێکیان لەحەرفی بەکەمی سفەتەکەو « وَل » یان « وَر » دوروست بووە

١٩٩ . لە بەکێ لە ئەداتی تەواوی « بە » ، « بێ » یان لە ئەداتی « هاو » و ناوێك دوروست ئەبێن ؛ وەکو ،

بەدەس . بێکەس . هاو دەنگ .

٢٠٠ . لە ناوێك و سفەی دوولانی فعلی موتەعەددی یان سفەی دوولانی رابوردووی لازیم ومەجهوول دوروست ئەبێن ؛ وەکو ،

نان خۆر . باووك مێردوو .

بابیردوو . سەر پێچراو .

سفەتی چۆنی بچووك کراو .

٢٠١ . هەندێ سفەت بەخیستینی ئەداتی « وَلە » ، « ەلە » ، « ىلە »
ئەدوا بەوە مەعنای بچووکی ئەدرێتێ . ئەم چەشنە سفەتانە پێ یان ئەڵێن سفەتی بچووککیراو ؛ وەکو ،

سفەت .	سفەتی بچووککیراو .
نەرم	نەرمۆلە . نەرمەلە . نەرمىلە .
ناسیك .	ناسکۆلە . ناسکەلە . ناسکىلە .
سپی .	سپیەلە .
سەوز .	سەوزەلە .

٢٠٢ . بۆ هەندێ « وَكـ » بەکەلك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

بار . بارۆك .

تیرش . تیرشۆك .

٢٠٣ . هەندێ جارش « کەلە » بەکەلك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

سوور . سوورکەلە .

سپی . سپیکەلە

سەوز . سەوزکەلە .

ئەو ئەمزاحەی لە § ١٧٥ دا دا ومانە بۆ سفەتش ئەشێ .

سفەتی چۆنی وەکو ناو بەکەلك ئەهێنرێ .

٢٠٤ . ئەتوانرێ هەموودەمێ سفەتێکی چۆنی لە باتی ناو بەکەلك بهێنرێ ، ئەو سفەتەی وەکو ناو بەکەلك هێنرابێ ئەتوانێ وەز سفەی ناو بە تەواوی بێهێنێ بەلام ئەبێ بزانرێ کە لە پێش ئەو سفەتە وە هەمیشە ناوێکی شاراوە هەیە ؛ وەکو ،

شتێکیم دێ . (پیاوێکی شتێم دێ .)

شتەکەم دێ . (پیاوە شتەکەم دێ .)

پایەکانی مەعنای سفەتی چۆنی .

٢٠٥ . مەعنای سفەت سێ پایەی هەیە :

١ . پایەی عادی .

سفەتی نشانی .

٢٠٩ . سفەتی نشانی ئەو سفەتانەن کە بۆ ئیشارەت کردنی کەسێ یان شتێك ئەخرێتە پاڵ ناوەکەوە . سفەتی نشانی ئەمانەن :

بۆ دوور .	بۆ نزیك .
ئەو ... ە .	ئەم ... ە .

٢١٠ . سفەتی نشانی ناوە نشاندراوەکە — تاك بێ و گەل بێ ، رووت بێ و لێکدراو بێ — ئەگرێتە ناو خۆیەوە ؛ وەکو ،

ئەم پیاوە .　　ئەو پیاوە .

ئەم پیاوانە .　　ئەو پیاوانە .

ئەم کیلکە بڵانە .　ئەو کیلکە بڵانە .

٢١١ . ئەگەر ناوەکە بە ناو ێکمتیر تەواو کرابێ لەمانە هەر کامێکیان نشاندرانی گەرەك بێ ئەو ئەخرێتە ناو سفەتەکەوە ؛ وەکو ،

ئەم دارەی میزگەوت .　داری ئەم میزگەوتە .

ئەو دارانەی میزگەوت .　داری ئەو میزگەوتانە .

هەندێ کەس جوملەکانی لای راست واش ئەبێژن :

ئەم داری میزگەوتە ،

ئەم دارانەی میزگەوتە .

لە جوملەی دووەما « ە » ی دوای « دارانە » زیادە . بەڵام هێنانی ئەمە پێوەستە § ١٦٢ .

٢١٢ . ئەگەر ناوەکە بە سفەت تەواو کرابێ لە پێشا ناوەکە لەگەڵ

تەواو کەرەکەیا ئەخرێتە شیکڵی ناوی لێکدراوەوە § ١٦٦ ، لە پاشا ئەخرێتە ناو سفەتی نیشانەوە ؛ وەکو ،

گوڵی سوور . ئەم گوڵە سوورە .

٢١٣ . ئەگەر دوا حەرفی ناوی نیشاندراو یەکێ لە حەرەکەکانی « ە ، ا ، ێ ، ۆ ، وی ، یو » بێ «ی» ێ ئەخرێتە پێش «ە» ی نیشانەوە؛ وەکو ،

ئەم کەرەیە . ئەو گایە . ئەم دێیە . ئەو دۆیە .

ئەم گوێیە . ئەو دەزیویە .

٢١٤ . سفەتی نیشانی بەتەنیا بەکەڵک بێنرێ ئەبێتە بۆناوی نیشانی § ٢٨٧ .

سفەتی ژمارەیی .

٢١٥ . سفەتی ژمارەیی ئەو سفەتانەن کە بۆ ژماردنی کەسێ یان شتێك ئەخرێتە پاڵ ناوەکەوە .

چەشنەکانی سفەتی ژمارەیی .

٢١٦ . سفەتی ژمارەیی دوو چەشنی هەیە :

١ . سفەتی ژمارەیی ئەسلی .

٢ . سفەتی ژمارەیی رووتەبی .

سفەتی ژمارەیی ئەسلی .

٢١٧ . سفەتی ژمارەیی ئەسلی ئەوانەن کە وەکو یەك ، دوو ، سێ ، چوار . هتد . چەندی کەس یان شیت پیشان ئەدەن . ئەمانە ، ناوەکە

رووت بێ ، لێکبڕاوبێ ، ئەخرێتە پێشەوە . بەلام ناوەکە هەمیشە تاك ئەمێنێتەوە § ١٣٢ ؛ وەکو ،

چوار شاگیرد . دەمنال . هەشت سەرەبزووت .

٢١٨ . ئەگەر ناوەکە بەناوتەوا کراوبێ ژمارەی هەرکامێکمان گەرەك بێ سفەتی ژمارەی ئەسلی ئەخرێتە پێش ئەوە یانەوە ؛ وەکو ،

شەش مامۆستای مەکتەب .

مامۆستای شەش مەکتەب .

سفەتی ژمارەی ڕوتەبی .

٢١٩ . سفەتی ژمارەی ڕوتەبی بۆپیشاندانی تەرتیبی ڕیزی کەسێ یان شتێك بەکەلك ئەهێنرێ . بۆ دوروست کیردنیان ئەداتی « ەم » یان « ەمین » ئەخرێتە دوای ژمارەی ئەسلیەوە . ئەگەر دوا حەرفی ژمارەی ئەسلی یەکێ لە حەرەکەکانی « ۆ ، ێ » بێ « ی » یێك ئەخرێتە پێش ئەداتەکەوە ؛ وەکو ،

ژمارەی ئەسلی .	ژمارەی ڕوتەبی .
یەك .	یەکەم . یەکەمین .
دوو .	دووەم . دووەمین .
سێ .	سێیەم . سێیەمین .
نۆ .	نۆیەم . نۆیەمین .
سی .	سیەم . سیەمین .

٢٢٠ . ئەگەر ژمارەکە لە مەیانی « دە » و « بیست » ا بێ یان « پەنجا ، حەفتا ، هەشتا » بێ « ە » ی پێش « ەم » و « ەمین » هەل

ئه گیرێ . بۆ « پەنجا ، حەفتا ، هەشتا » « مم » نابێ ؛ وەکو ،

بانزەم . بانزە مەمن .

پانزەم . پانزەمەمن .

پەنجامەمن . حەفتامەمن . هەشتامەمن .

٢٢١ . لە پاش ژمارەی « دە » « ی » ێك زیاد ئەکرێ ؛ وەکو ،

دە . دەیەم . دەیەمەمن .

هەندێ کەس « دەمەمن » یش ئەڵێن .

٢٢٢ . سفەتی ژمارەی ڕوتە بی بە قاعیدە ئەبێ بخرێتە پاش ناوەوە ، بەڵام پێش خیستینیشی ئەشێ . ناوێك لەگەڵ ئەم سفەتەدا هەمیشە تاك ئەمێنێتەوە ؛ وەکو ،

منالی دووەم . دووەم منال .

شەوی سێیەمەمن . سێیەمەمن شەو .

ژمارەی کەسری .

٢٢٣ . ئەو ژمارانەی وورده پیشان ئەدەن هەندێ مامۆستای دەستوور پێیان ئەڵێن ژمارەی کەسری . ئەمانە ژمارەی لێکدراوین وە لە دوو ژمارەی ئەسڵی دروست ئەبن ؛ ئەگەر ژمارەی دووەم ژمارەی « یەك » نەبێ ئەداتی تەواوی « لە » ئەخرێتە پێش ژمارەکەی یەکەمەوە ، وئەگەر ژمارەی دووەم « یەك » بێ ئەم ئەداتی تەواوە پێویست نیە ؛ وەکو ،

لە پێنج دوو . لە بیست چوار .

چوار یەك . هەزار یەك .

٢٢٤ . ژماره‌ی که سه‌ری پێش ناو ئه‌خرێ وه به‌ بار به‌ ی ئه داتی ته واوی « ی » به وه به ناوه که وه ئه نووسێ ؛ وه کو ،

چوار به کی ئه‌م کتێبه .

له هه شت پێنجی ئه‌م منالانه .

٢٢٥ . « نیمو » ژماره تکی ئه سلیه ، « نیموه » ژماره تکی که سه‌ریه ؛ وه کو ،

نیمو قران .

نیموه ی ئه‌م منالانه .

سفه‌تی ژماره‌ی وه‌کو ناو به‌کارئه‌هێنرێ .

٢٢٦ . ئه توانرێ سفه تێکی ژماره ی وه کو ناو به کار بهێنرێ . به لام ئه بێ بزانرێ که له گه لیا ناوێکی شاراوه هه یه ؛ وه کو ،

چوار یان هاتین . (چوار پیاو یان هاتین .)

پێنج به کمان روین . (پێنج به کی پیاوه کان روین .)

شه‌شه‌م هات . (شه‌شه‌م پیاوهات .)

سفه‌تی موبهه‌م .

٢٢٧ . سفه تی موبهه‌م ئه وانه‌ن که ئه خرێنه پال ناوه وه بۆ پیشاندانی که سێ یان شتێك به جوورێکی موبهه‌م . ئه مانه سفه تی موبهه مین :

هەندێ .	هەر کام ... ێ .
گەلێ .	هەرچی ... ێ .
فلان .	هەرچۆن ... ێ.
کام .	چۆن ... ێ .
هیچ ... ێ .	تیر .
هەموو ... ێ	کە .
هەر .. ێ	وا .
چەند ... ێ	وەها .
چی . . ێ	زۆر .
	کەم .

٢٢٨ . لەم سفەتە موبہەمانە « هەندێ ، گەلێ ، فلان ، کام . » پێش ناو ئەکەوین ؛ وەکو ،

هەندی منال . گەلێ ژین . فلان پیاو . کام کوێخا .

٢٢٩ . ئەو سفەتە موبہەمانەی « ێ » ێکی جویان لە دواوەوە ناوەکە ئەگیرنە ناو خۆیانەوە ؛ وەکو ،

هیچ منالێ . چی پیاوێ . چۆن کارەکەرێ .

هەموو گیابێ . هەرکام کتێبێ .

هەر دارێ . هەرچی گەلابێ .

چەند مامۆستابێ . هەرچۆن کارێ .

٢٣٠ . سفەتی « تیر ، کە،وا ، وەها . » ئەکەونە پاش ناوەوە وەلە پێشیانەوە ئەداتی تەواوی « ی » وەر ئەگرن ؛ وەکو ،

پیاوی تیر . نانی کە . کچی وا . کوری وەها .

٢٣١ . سفەتی « زۆر ، کەم » هەم ئەکەونە پێش ناوەوە ، هەم ئەکەونە دوا یەوە . ئەگەر دوای بکەوین ئەداتی تەواوی « ی » ئەخرێتە مەیانیانەوە ؛ وەکو ،

زۆر منال . منالی زۆر .

کەم پارە . پارەی کەم .

٢٣٢ . ئەو ناوەی بە « تیر » ، « کە » وە « هەموو » تەواو کرابێ ئەتوانێ ئەداتی تەعریفی مەعەن ونامەعەن وەر بیگرێ . لە بەر ئەمە گەل کیردنەوەشی ئەبێ ؛ وەکو ،

دارێکتیر . دارەکەی تیر . دارەکانتیر .

دارێکیکە . دارەکەیکە . دارەکانکە .

هەموو دارێك . هەموو گەنەکە . هەموو دارەکان .

٢٣٣ . ناوی پێش « وا ، وەها ، زۆر ، کەم . » هەر ئەتوانێ ئەداتی تەعریفی نامەعەن وەر بیگرێ ؛ وەکو ،

دارێکی وا . سێوێکی وەها .

پارەیێکی زۆر . پارەیێکی کەم .

٢٣٤ . سفەتی « هەندێ ، گەلێ ، چی ، چۆن ، وا ، وەها ، زۆر ، کەم ، هەرچۆنێ ، هەرچەێ ، هەرچەندێ . » ئەبنە تەواوکەری باسی ناتەواو ؛ وەکو ،

ئەم خەلوزە هەندێکە .

ئەم مێوژە گەلێکە .

فیکری ئەو چی (چیی) بێ منیش ئەوەم ئەوێ .

فیکری ئەو چۆن بێ منش وا ئەڵێم .

مناڵە کە وایە .

با وکی وە ھایە .

ئەم گە نیمە زۆرە .

ئەم برینجە کەمە .

شووتدمە کە ھەرچۆنێ بێ بلمهێنە .

فیکری ئێوە ھەرجسێ بێ چاکە .

پارە کە ھەرچە ندێ بێ وەرنگرە .

٢٣٥ . « چی ، چي ، چۆن » ی رووت کەبیبین بە تەواو کەری باسی ناتەواو « ێ » ی جویسان نابێ .

سفەتی موبھەمی لێکدراو .

٢٣٦ . سفەتی « ھەندێ ، گەلێ » وە ئەوانە ی « ێ »ی جویسان لەدواوە بە سفەتی موبھەمی لێکدراو ئەژمێررێن . ھەموو « ێ » ەکان ئەداتی تەعریفی نامەعمەنین .

سفەتی پیرسی .

٢٣٧ . سفەتی پیرسی ئەوانەن کە بۆ پیر سینی کە سێ یان شتێك ئەخرێنە پاڵ ناوەکەوە . سفەتی پیرسی ئەمانەن :

کام ؟	چی ؟
چەند ؟	چۆن ... ێ ؟
چۆن ؟	چي ... ێ ؟

٢٣٨ . سفەتی « کام ؟ » ، « چەند ؟ » پێش ناو ئەکەوین ؛ وەکو ،

کام دێ ؟

چەند دێ ؟

٢٣٩ . سفەتی « چۆن ؟ » ، «چی ؟» دوای ناو ئەکەوین وەلەمە مانانا نەداتی تەواوی « ی » ئەبێ ؛ وەکو ،

خانووی چۆن ؟

خانووێکی چۆن ؟

گەزی چی و مقەستی چی ؟

٢٤٠ . سفەتی « چۆن ... ێ » و « چی ... ێ » ناوەکە ئەگیرنە ناو خۆیانەوە ؛ وەکو ،

چۆن خانووێ ؟

چی منالێ ؟

٢٤١ . سفەتی « کام ؟ چەند ؟ چۆن ؟ چی ؟ » ئەبنە تەواوکەری [illegible]سی ناتەواو ؛ وەکو ،

ئەسپەکە کامە ؟

پارەکە چەندە ؟

باوکیت چۆنە ؟

ئەو رەشاسە چیمە ؟

٢٤٢ . سفەتی « چۆن ... ێ » ، « چی ... ێ ؟ » بە سفەتی [illegible]سی لێکدراو ئەژمێررێن ، « ێ » ەکەی دوایان ئەداتی تەعریفی [illegible]عەنە .

بۆناو .

٢٤٣ . بۆناو کەلیمەیێکە کە لەباتی ناوێ کە لە پێشا ووترابێ یان لە بیرابێ بەکەلك ئەهێنرێ . دووبارە کیردنەوەی ناوێك ، ئەزانین کەشتێکی جوان نیە ؛ ئەمجا بەیارمەی بەکەلك هێنانی بۆناوەوە لەم ناشیرینیە ریزگار ئەبین ؛ وەکو ،

لەباتی بلێین —

مین کاغەزەکە ئەخوێنمەوە وە کاغەزەکەتێ ئەگەم وەکاغەزەکە ئەدڕێنیم .

ئەلێین —

مین کاغەزەکە ئەخوێنمەوە وەتێ ئەگەم وە ئەی دڕێنیم .

لە مانەدا « ی » ی کەلیمە ی « تێی ئە گە م . » و « ئە ی دڕێنیم . » بۆناوین ، چونکە لە باتی ناوی « گاغەزەگە » بەکەلك هێنراوین .

٢٤٤ . ئەو ناوانەی بۆناو جێیان ئەگرین پێ یان ئەلێین شار .

٢٤٥ . هەر بۆناوێ ئەبێ لە کەس و ژمارە دا § ٢٧٤ هاوڕێی شارەکەی بێ .

سینفەکانی بۆناو .

٢٤٦ . بۆناو حەوت سینفی هە یە :

١ . بۆناوی کەسی .

٢ . بۆناوی نشانی .

٣ . بۆناوی لێکبەر .

٤ . بۆناوی موبهەم .

٥ . بۆناوی پیرسی .

٦ . بۆناوی خۆیی .

٧ . بۆناوی میلکی .

بۆناوی کەسی .

٢٤٧ . بۆناوی کەسی بۆ جوێ کیردنەوەی سێ کەسەکە بەکار ئەهێنرێ .

٢٤٨ . سێ کەسەکە تاك وگەلیان هەیە وەئەمانەن :

کەسی یەکەم : ئەوەیەکە قسەئی ئەکا ؛ وەکو ،

مین ئەرۆم ، ئێمە ئەرۆین .

کەسی دووەم : ئەوەیەکە قسەی بۆ ئەکرێ ؛ وەکو ،

تۆ ئەرۆی ، ئێوە ئەرۆن .

کەسی سێیەم : ئەوەیەکە قسەی لێ ئەکرێ ؛ وەکو ،

ئەو ئەروا ، ئەوان ئەرۆن .

سینفەکانی بۆناوی کەسی .

٢٤٩ . بۆناوی کەسی دوو سینفی هەیە :

١ . بۆ ناوی کەسی سەر بەخۆ .

٢ . بۆ ناوی کەسی پێوە نووساو .

بوناوی کەسی سەر بەخۆ .

٢٥٠ . بۆ ناوی کەسی سەر بەخۆ ئەمانەن :

	تاك .	گەل .
کەسی یەکەم .	مین .	ئێمە .
کەسی دووەم .	تۆ .	ئێوە .
کەسی سێیەم .	ئەو ، ~~ئەوە ، ئەوێ~~ .	ئەوان .

٢٥١ . بۆ ناوی « ئەو » بۆ کەس ، بۆ ناوی « ئەوە » بۆ شیت، بۆ ناوی « ئەوێ » بۆجێ بەکەڵك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

نەخەیر ، ئەو ئەمرۆ نایێت .

حەیفێ ، ئەوە ئەسپێکی چاك بو .

ئەلێن ئەوێ زۆر خۆشە .

لەم جوملانەدا « ئەو ، ئەوە ، ئەوێ » بۆ ناوی کەسی سەربەخۆن .

وەزیفەی بۆناوی کەسی سەربەخۆ .

٢٥٢ . بۆناوی کەسی سەربەخۆپێنج وەزیفەی § ١٣٥ هەیە :

١ . باسلێکراوی § ١٣٧ ؛ وەکو ،

ئەو نان ئەخوا .

٢ . تەواوکەری سەربەخۆ § ١٣٧ ؛ وەکو ،

ئێمە ئێوە ئەناسین .

٣ . تەواوکەری بەیاربە § ١٣٩ ؛ وەکو ،

مین ئەمە لەتۆ ئەسێنم .

٤ . تەواوکەری باسی ناتەواو § ١٤٢ ؛ وەکو ،

کوێخاکە منیم .

٥ . تەواوکەری ناو § ١٤٣ ؛ وەکو ،

ڕانکەکەی ئەو .

لەوێنەی یەکەما « ئەو » باسلێکراوە ، لەدووەما « ئێوە » تەواوکەری سەربەخۆیە ، لەسێیەما « لەتۆ » تەواوکەری بەیاریە ، لە چوارەما « مین » تەواوکەری باسی ناتەواو ، لە پێنجەما « ئەو » تەواوکەری ناوی « ڕانکەکە » یە .

بۆناوی کەسی پێوە نووساو [٠]

٢٥٣ . بۆناوی کەسی پێوە نووساو ئەمانەن :

کەسی .	تاك .		گەل .	
	لەدوای حەرەکەوە .	لەدوای دەنگەوە .	لەدوای حەرەکەوە .	لەدوای دەنگەوە .
یەکەم .	م .	یم .	ین ، مان .	یین ، مان .
دووەم .	ی ، ت .	ی ، ی ، ە	ن ، تان .	ین ، تان .
سێیەم .	ا ، ی .	ێ ، ی .	ن ، یان .	ین ، یان .

« م » و « ت » و « ن » هەندێ جار لەدوای دەنگیشەوە دێن ؛ لەبەردەمانەوە ئەیان بینین .

---

[٠] باسی بۆناوی پێوە نووساو لە گەڵ باسی گەردانی فعلە کانا بخوێنەرەوە . ئێستا بە پێی فعل و دەم و کەس و ژمارە و حەرفی کەلمەی پێشەوە یانەوە هەر شکیلمان پیشانیداوە . لە باسی گەردانا ، کەی ئەکەونە پێش یان پاش فعلەوە ، پاش ئەمجاتی تەواوی و بۆناوەوە پیشان ئەدری .

وەزیفەی بۆناوی کەسی پێوەنووساو .

٢٥٤ . بوناوی کەسی پێوە نووساو چوار وەزیفەی‌ هە بە § ١٧٣ :

١ . باسلێکراوی .

٢ . تەواوکەری سەربەخۆ .

٣ . تەواوکەری بەیاربە .

٤ . تەواوکەری ناو .

وەزیفەی باسلێکراوی § ١٣٥ .

٢٢٥ . لە کوردیا بۆناوی کەسی پێوە نووساو لە باتی بۆناوی کەسی سەربەخۆ وەزیفەی باسلێکراوی ئەبینێ بەکەڵك هێنانی بۆناوی کەسی سەربەخۆ لەگەڵ ئەمانەدا بۆ تەئکیدە ؛ وەکو ،

مین بەرد ئەشکێنیم .

ئێوە ماستاوتان خواردەوە .

ئێمە ئەرۆین .

لەم سێ جوملە یەدا ئەگەر باسلێکراوی «مین» ، « ئێوە » ، « ئێمە» هەڵ بگیرێن هیچ زەرەرێ بەمەعنا کانیان ناگا . چونکە « یم » ی دوای « ئەشکێنیم » و « تان » ی دوای « ماستاو » و « ین » دوای « ئەرۆین » کاری باسلێکراوی جوملەکان ئەبینین .

٢٥٦ . بەڵام بۆ لێك جوی کیردنەوەی کەسی دووەم و سێ یەمی گەل لەهەندێ دەما کە لە باسی فعلا نشان ئەدرێن ، ئەبێ بۆناوی کە سی

سەربە خۆش بە کەڵك بهێنرێ ، چونکە بۆ ناوە پێوە نووساوەکانمان لەمەك ئەچێن ؛ وەکو ،

کەسی دووەم .	ئەنوون .	نووستوون .	ئەخۆن .	بخۆن .
کەسی سێ یەم .	ئەنوون .	نووستوون .	ئەخۆن .	بخۆن .

ئێستا ئەگەر بلێن « ئەنوون » مەعلووم نابێ ، « ئێوە ئەنوون . » یان « ئەوان ئەنوون . » لە بەر ئەمە لەم چەشنە دەمانەدا ئەگەر بۆ تێ گەیشتن گومانێ بیبێ بۆ ناوە کەسمە سەر بە خۆکان بەکەڵك ئ‌هێنرێ .

٢٥٧ . ئەگەر لە دوای بۆ ناوی کەسی « ا » ، « ێ » ئەداتی تەواوی « ە » بیبێ حەرفێکی « ت » ئەخرێتە پاشمانەوە وە ئەو دەمە ئەبنە « ات » ، « ێت » ؛ وەکو ،

ئێوارێ ما میم ئەگاتە جێ .

دۆکتۆر دەرمانەکە ئەکاتە پیالەکەوە .

پشیلەکە ئەکەوێتە بیرەکەوە .

چێشتکەرەکە پیاز ئەجنێتە مەنجەڵەکەوە .

٢٥٨ . ئەگەر بوسترێ بۆ تەئکید ئەداتێکی «ین» یش ئەخرێتە دوای ئەم « ات » و « ێت » ەی سەرەوە ؛ وەکو ،

ئەروا . — ئەرواتین . ئەگرێ . — ئەگرێتین .

٢٥٩ . ئەگەر لە دوای بۆ ناوی کەسی دووەمی « ی » ، « ێ » ئەداتی تەواوی « ە » یان حەرفی « ا » بیبێ ئەتوانرێ حەرفێکی « ت » بخرێتە دوای ئەم بۆ ناوانەوە ؛ وەکو ،

تۆ ئەمڕۆ ئەگەیتە سووورداش . (ئەگە بە سوورداش .)

تۆ منالەکەی ئەبەیتە پەیرەمەگروون؟ (ئەبەیە پەیرەمەگروون؟)
تۆ ئەچیتە سەرچنار . (ئەچیە سەرچنار .)
تۆ شاگیردەکە ئەنێریتە ئەوێ . (ئەنێریە ئەوێ .)

٢٦٠ . بێ بوونی ئەداتی « ە » و حەرفی « ا » ش ئەتوانری لە دوای « ی » و « ێ » کەسی دووەمەوە « ت » بێ وەلە دوای « ا » و « ێ » ی کەسی سێیەمەوە « ت » بێ یان « تین » ێ زیادبیکرێ ؛ وەکو ،

ئەگەی . — ئەگەیت . ئەنێری . — ئەنێریت .
ئەچێ . — ئەچێت . — ئەچێتین .
ئەخوا . — ئەخوات . — ئەخواتین .

٢٦١ . ئەگەر لە دوای « ي » یە وەحەرکەیێ بێتێن « ت » بێ ئەخرێتە دوای « ي » یەکەوە بەلام بەپێی § ٢٩ « ي » یەکە فرێ ئەدرێ ؛ وەکو ،

تۆ بیردي . — تۆ بیردتە ماڵەوە . تۆ بیردت ورۆیت .

ئەگەر لە دوایەوە ئەم حرفەش نەبێ ئەتوانرێ لە « ي » یەکە « ت » بێ زیادبیکرێ ؛ وەکو ،

تو ناردي . — تۆ ناردیت .

٢٦٢ . لە فعلی لازیم و مەجهوولا کەسی سێیەمی تاکی دەمە رابوور- دووەکان بۆناوی پێوە نووساوی باسلێکراویان نیە ؛ وەکو ،

نووست . ئەنووست . بنووستایە .

٢٦٣ . ئەبینرێ کە بۆناوە پێوە نووساوەکان بۆ هەریەکێ لە کەسەکان چەند چەشنێکیان هەیە ، ئەمانە بەپێی حەرفی دوایی کەلمەکەی پێشانەوەو

[جەدوەلەکەی § ٢٥٢ ببینە .] سینێ فعلەکان و دەمەکان دانراوین ، والەم جەدوەلەی خوارەوەدا پیشان دراوین :

جەدوەلی بۆناوە پێوە نووساوە کان کە ئەبنە باسلێنکراو .

تـــــــاك .

کەس .	هەموو فعلێك . لەدەمە کانی ئێستادا . لەدوای حەرەکەوە .	هەموو فعلێك . لەدەمە کانی ئێستادا . لەدوای دەنگسەوە .	لازم ومەجهوول . لەدە مە رابوردووە کانا لەدوای حەرەکەوە .	لازم ومەجهوول . لەدە مە رابوردووە کانا لەدوای دەنگسەوە .	موتەعەددی . لەدەمە رابوردووە کانا . لەدوای حەرەکەوە .	موتەعەددی . لەدەمە رابوردووە کانا . لەدوای دەنگسەوە .
یەکەم .	م .	یم .	م .	یم .	م .	یم .
دووەم .	ی (ت).	ی (یت)، ە.	ی(ت)، ت.	ی (ت) .	ت (ت) .	ي (یت) .
سێیەم .	ا (ات، اتین)، ێ (ێت، ێتین)		.	.	ی .	ی .

گـــــــەل .

کەس .				
یەکەم .	ن .	ین .	لەهەموو دەمێکی لازم ومەجهوول و لە ئێستای موتەعەددیا .	مان .
دووەم .	ن .	ین .		تان .
سێیەم .	ن .	ین .		یان .

٣٦٤ . ئەوا لەراستەوە بۆچەپ ، لەسەرەوە بۆخوارەوە بەتەرتیبی فعلو دەم وکەس و ژمارە وێنە ئەنوێنمەن :

مِن ئەرۆم . مِن ئەچیم .

تۆ ئەگەی (ئەگەت) . تۆئەچی (ئەچیت) . تۆ بکەوە .

ئەو ئەروا (ئەروات ، ئەرواتین) .

ئەو ئەچێ (ئەچێت ، ئەچێتین) .

مِنچەقیم . مِن نووستیم .

تۆ چووی (چووت) . تۆ نووستی (نوستمت) تۆچەقیت.

مِن ئەخۆم . مِنئەنووسیم .

تۆ ئەکەی (ئەکەت) . تۆ ئەبری (ئە برت) . تۆ بیگرە .

ئەو ئە خوا (ئەخوات ، ئەخواتین) .

ئەو ئەبرێ (ئەبرێت ، ئەبرێتین) .

مِن هێنام . مِن کیردیم . مِندۆم خوارد . مِندەرزیم خۆێند .

تۆهێنات . تۆکیردی (کیردیت ، کیردیت) . تۆ دۆت خوارد .

ئەو جووی . ئەو بیردی . ئەو بنێشتی جو و .

ئێمە ئەنووین . ئێمە ئەچمەن .

ئێمە چەقمەن .

ئێوە ئەنوون . ئێوە ئەچین .

ئێوە چەقمەن . ئێوە نووستین .

ئەوان ئەنوون . ئەوان ئەچین . ئەوان ئەچنە [٠] ماڵەوە .

ئەوان چەقین . ئەوان نووستین .

ئێمە ئەخۆین . ئێمە ئەکڕین .

ئێوە ئەخۆن . ئێوە ئەکڕین .

ئەوان ئەخۆن . ئەوان ئەکڕین .

ئێمە جوومان . ئێمەناردمان . ئێمە بنێشتمان جوو .

ئێوە جووتان . ئێوە ناردتان . ئێوە پیاوتان نارد .

ئەوان ئەیان جوو . ئەوان ناردیان . ئەوان ماسیان ئەخوارد .

وەزیفەی تەواو کەری

سەربەخۆ § ١٣٣ .

٢٦٥ . لە کوردیا ئەم بۆناوە پێوە نووساوانە لە بۆناوە سەربەخۆکان زیاتر وەزیفـەی تەواوکەری سەربەخۆیان پێ ئەبینرێ . بەکەڵک هێنانی بۆناوی سەربەخۆ لەم وەزیفەیەدا بۆ تەئکید ئەبێ یان بۆ نەهێشتینی گومان لە تێکەیشتنا ؛ وەکو ،

نارد یانیم . — مینیان نارد .

ناردمانین .

[٠] بەپێی قاعدە § ٢٩ « ي » ی « ین » فڕێ دراوە .

لەجوملەی یەکەما « یم » وە لە دووەما « مین » تەواو کەری سەر بەخۆی فعلی « ناردمان » ن . هەردوو جوملەکە لەمەعنادا فەرقیان نیە . بەلام لە جوملەی دووەما بەکەلك هێنانی بۆناوی « مین » لەباتی « یم » بۆ تەئکیدە . ئەما لە مەعنای جوملەی سێ یە ما گومان هە یە ؛ مەعلووم نیە، « ئێوە مان نارد . » یان « ئەوانمان نارد . » لە بەر ئەوە لە جێ وادا لە باتی بۆناوی پێوە نووساو بۆناوی سەربەخۆ بەکار ئەهێنرێ .

٢٦٦ . بۆناوە پێوە نووساوەکانی « ی ، ی ، ە » ی کەسی دووەم و « ا ، ێ » ی کەسی سێ یەم نابنە تەواو کەری سەربەخۆ .

٢٦٧ . بەپێی قاعیدەی § ٢٥٨ ئەتوانرێ لە باتی « ی » ی کەسی دووەم « ت » بەکەلك بهێنرێ ؛ وەکو ،

ئەم ناردیە ماڵەوە . — ئەم ناردتە ماڵەوە .

بیم ناردبا یە . — بیم ناردتا یە .

٢٦٨ . شیکلی بۆناوەپێوە نووساوەکان کە ئەبنە تەواو کەری سەربەخۆ بەپێی حەرفی دوایی کەلیمەی پێشانەوەو دەمەکان دیاروین . لەم جەدوەلەی خوارەوە دا جێی بەکەلك هێنانیان پیشاندراوە :

جەدوەلی بۆناوە پێوە نووساوە کان کە ئەبنە تەواو کەری سەربەخۆ .

کەس .	لەدەمەکانی ئێستادا — لەدوای حەرەکەوە .	لەدەمەکانی ئێستادا — لەدوای دەنگمەوە .	لەدەمەڕابور دووەکانا . — لەدوای حەرەکەوە .	لەدەمەڕابور دووەکانا . — لەدوای دەنگمەوە .
تـــــــــــــاک .				
یەکەم .	م .		م (١) .	
دووەم .	ت (ت)		ت (٢) ، ی (یت) .	
سێیەم .	ی (ی § ٣١) .		.	
گـــــــــــــەل .				
یەکەم .	مان .		ین .	ین .
دووەم .	تان .		ن .	ین .
سێیەم .	یان (سان)		ن .	ین .

---

(١) ئەم « م » ە لەدوای دەنگمەوە ئەبوا بە « یم » بوایە . بەلام چونکە لە دەمەڕابور دووەکانا هەمیشە لەدوایەوە حەرەکە یێ هەیە « ی » یەکە فرێ دراوە .

(٢) ئەم « ت » ەش ئەسلەکەی « ی » بووە ، وە چونکە لە دەمە ـ ڕابور دووە کانا هەمیشە لەدوایەوە حەرەکە یێ نییە وەکو لە § ٢٦١ دا نووسراوە بووە بە « ت » .

٢٦٩ . ئەبىنرى كە شیكلی كەسی دووەم وسیّ یەمی گەلی دەمە رابور-دووەكان لە یەك ئەچین . لەبەر ئەوە ئەگەر لە لێك كیردنەوە یانا گومانێ بیبێ لەیاتەمان بۆناوی كەسی سەربەخۆ بەكەلك ئەهێنرێ (جوملەی سیّ یەمی § ٢٦٢ ببینە .)

٢٧٠ . بۆناوی پێوە نووساوی سیّ یەمی تاك لە دەمە رابور دووەكانا بۆتەواو كەری سەربەخۆ بەكەلك ناهێنرێ ، ئەگەر لە تێ گەیشتنا گومان بیبێ بۆناوی « ئەو » بەكەلك ئەهێنرێ ؛ وەكو ،

مین ناردیم . — مین ئەویم نارد .

لەجوملەی یەكەما ناتوانرێ بۆناوی كەسی پێوە نووساوی « ی » بەكەلك بهێنرێ .

٢٧١ . ئەمانەوێنەن بۆ جەدوەلی § ٢٦٧ لەراستەوە بۆ چەپ ، لەسەرەوە بۆ خوارەوە بە تەرتیبی دەمو كەس و ژمارە :

ئەم نووسیەت . بیم نووسیەت .

ئەت (ت) نووسیم . بیت (بیت) نووسیم .

ئەی نووسیم . بی نووسیم .

هێنامی . بیت كیردما یە .

نووسیمتیم . ئەم هێنای (هێناست) . خواردتیم . بیم خواردبتا یە .

ئەمان نووسین . بمان نووسین .

ئەتان نووسیەن . بتان نووسیەن .

ئەیان نووسیم . بیان نووسیم .

ئەتان دا بن . ئەتان بیر دەبن .

بماندانا یە . ئەتان هێنان . ئەتان بیردین .

۱۳۹ § وەزیفەی تەواوکەری بەیارە

٢٧٢ . لە کوردیدا بۆناوی پێوە نووساو لە بۆناوە سەربەخۆکان زیاتر کاری تەواو کەری بەیارە ئەبینین . بەکەڵك هێنانی بۆناوی سەربەخۆ لەم وەزیفەیەدا بۆ تەئکید ئەبێ یان بۆ نەهێشتنی گومان لە تێ گەیشتندا ؛ وەکو ،

پیاوتان لەگەڵ ئەنێرم . — لەگەڵ ئێوە پیاو ئەنێرم .

پیاویان لەگەڵ ناردین .

لەجوملەی یەکەمدا « لەگەڵتان » وە لە جوملەی دووەمدا « لەگەڵ ئێوە » تەواوکەری بەیارەی فعلی « ئەنێرم » ین . بەڵام لە جوملەی دووەمدا بەکەڵك هێنانی بۆناوی « ئێوە » لەباتی « تان » بۆ تەئکیدە . ئەمما لە مەعنای جوملەی سێیەمدا گومان هەیە ؛ مەعلوم نییە ، « لەگەڵ ئێوە پیاوم نارد . » یان « لەگەڵ ئەوان پیاوم نارد . » لەبەر ئەوە لە جێی وادا لەباتی بۆناوی پێوە نووساو بۆناوی سەربەخۆ بەکار ئەهێنرێ .

٢٧٣ . بۆناوە پێوە نووساوەکانی « ی ، ە » ی کەسی دووەم و « ا ، ێ » ی کەسی سێیەم نابنە تەواوکەری بەیارە .

٢٧٤ . بەپێی قاعیدەی § ٢٥٨ و § ٢٦١ ئەتوانرێ لەباتی « ی » ی کەسی دووەم « یت » وە لەباتی « ي » « ت » یان « یت » بەکەڵك بهێنرێ ؛ وەکو ،

بۆم ناردیە ماڵەوە . — بۆم ناردیتەماڵەوە .

لەسەري ئەکەمەوە . — لەسەرت ئەکەمەوە .

پیاوي لەگەڵ ئەنێرم . — پیاویت لەگەڵ ئەنێرم .

٢٧٥ . شیکلی بۆ ناوەپێوە نووساوەکان کە ئەبنە تەواوکەری بەنارە بەپێی حەرفی دوایی کەلیمەکەی پێشانەوە و سیغەی فعلەکان و دەمەکان دانراوین ، وا لەم جەدوەلەی خوارەوەدا پیشاندراوین .

جەدوەلی بۆ ناوە پێوە نووساوەکان کە ئەبنە تەواوکەری بەنارە .

تـــــاك				
کەس	هەموو دەمەکانی لازم و مەجهوول وئێستای موتەعەددی .		رابوردووەکانی موتەعەددی .	
	لەدوای حەرەکەوە .	لەدوای دەنگسەوە .	لەدوای حەرەکەوە .	لەدوای دەنگسەوە .
یەکەم .	م .	یم .	م .	یم .
دووەم .	ت (ب) .	ي (يت) .	ی (ێت) .	
سێیەم .	ي .		.	
گـــــەل				
یەکەم .	مان .		ن .	ین .
دووەم .	تان .		ن .	ین .
سێیەم .	یان .		ن .	ین .

٢٧٦. ئەبێ بزانرێ کە شیکلی کەسی دووەم و سێیەمی گەلی دەمە رابوردووەکان لە یەك ئەچین . لەبەر ئەوە ئەگەر لە لێك گیردنەوەیانا گومانێ ببێ لە باتیان بۆ ناوی کەسی سەربەخۆ بەکەلك ئەهێنرێ : [جوملەی سێیەمی § ٢٧٢ ببینە .]

٢٧٧ . بۆ ناوی پێوە نووساوی سێ یەمی تاك لە دەمە ڕابور دووەکانی موتەعەددیا بۆ تەواو کەری بە نار بە بەکەلك ناهێنرێ ، ئەگەر لە تێ گەیشتنا گومان ییبێ بۆ ناوی « ئەو » بە کە لك ئەهێنرێ ؛ وەکو ،

بۆم نارد . — بۆ ئەویم نارد .

لەجوملەی یەکەما ناتوانرێ بۆ ناوی پێوە نووساوی«ی» بەکەلك بهێنرێ.

٢٧٨ . ئەمانە وێنەن بۆ جەدوەلی § ٢٧٥ ، لەڕاستەوە بوچەپ،لەسەرەوە بۆ خوارەوە بە تەرتیبی فیعل ودەم و کەس و ژمارە :

ئەمەم بۆ بێ . ئەمەم بۆهات . پیاویم لە گەل بهاتایە .

ئەمەت بۆ بێ . ئەمەت بۆهات . پیاو یت لە گەل بهاتایە .

ئەمەی بۆ بێ . ئەمەی بۆهات . پیاوی لەگەل بهاتایە .

ئەمەم بۆ بیکرێ . ئەمە ت بۆ بیکرێ . پیاوی لە گەل نێررا .

بۆم ئەجووی . لەگەلیم ئەجووی .

بۆت ئەکریم . لە گەلی بچیم . لە گەلیت دەخۆم .

بۆی ئەکریم . لە گەلی ئەچیم .

بۆت دام . بۆت گیرتیم .

بۆم هێنای . بۆم گیرتی . بۆم گیرتیت .

بۆم هێنا . بۆم گیرت .

ئەمەمان لە گەل بێ . پیاومان لە گەل بێ . پیاومان لە گەل هات .

وامان لە گەل ئەکەن . نانمان لە گەل ئەخۆن .

ئەمەتان لەگەل بێ . پیاوتان لە گەل بێ . پیاوتان لە گەل هات .

واتان لە گەل ئەکەن . نانتان لە گەل ئەخۆ ن .

ئەمە یان لە گە ل بێ . پیاو یان لەگەل بێ . پیاو یان لە گەل هات.

وا مان لە گەڵ ئەکەم . نانمان لە گەڵ ئەخۆم .

ئەوە مان لە گەڵ هێنان . ئەمە مان لە گەڵ کیردمن .

ئەوە مان لە گەڵ هێنان . ئەوەمان لە گە ل کیردین .

ئەوە تان لە گەڵ هێنان . ئەوە تان لە گە ل کیردین .

وەزسفەی تەواو کەری ناو § ١٤٣ .

٢٧٩ . ئەم بۆناوە کورتانە زۆر جار لە باتی بۆناوی سەر بە خۆ بۆ تەـ
واکەری ناو بە کەڵك ئەهێنرێن . بەکەڵك هێنانی بۆ ناوی سەر بە خۆ لەم
وەزسفەیە دا بۆ تەئکیدە ؛ وەکو ،

مانگاکەم مرد . — مانگاکەی مین مرد .

لەجوملەی یەکەما «م» و لە جوملەی دووەما « مین » تەواو کەری ناوی
« مانگاکە » ن . هەر دوو جوملەکە لەمەعنادا فەرقمان نە ؛ لە جوملەی
دووەما بەکەڵك هێنانی بۆناوی سەربەخۆی « مین » بۆ تەئکیدە .

٢٨٠ . ئەگەر ئەو بۆ ناوی ناوەکەی تەواو کیردووە جێی باسلێکراوێکی
کیرتیبێ کە لە جوملەکەدا بێژرا بێ ئەبێ هەمیشە بۆ ناوی پێوە نووساو
بێ ؛ وەکو ،

مین مانگاکەم مرد .

ژنەکەمانگاکەی مرد .

ناتوانی بڵێی —

مین‌مانگای مین‌مرد .

ژنەکە مانگاکەی ئەو مرد .

٢٨١ . بۆناوی کەسی پێوە نووساو بە بێ ئەداتی تەواو ی مەعنای
ناو تەواو ئەکەن .

٢٨٢ . بۆناوی کەسی پێوە نووساوی « ی ، ی ، ە » ی کەسی دووەم و « ا ، ێ » ی کەسی سێ یەم نابنە تەواو کەری ناو .

جەدوەلی بۆناوە پێوە نووساوە کان کە ئەبنە تەواو کەری ناو .

کەس .	ناوەکەلەگەڵ لازم ومەجهول لەهەرچی وەزیفە ێکابێ وە بۆ موتەعەددی باسلێکراو بێ. لەدوای حەرەکەوە .	ناوەکەلەگەڵ لازم ومەجهول لەهەرچی وەزیفە ێکابێ وە بۆ موتەعەددی باسلێکراو بێ. لەدوای دەنگمەوە .	ناوە کە بۆ موتەعەددی تەواو کەر بێ . ئێستـــا . لەدوای حەرەکەوە.	ناوە کە بۆ موتەعەددی تەواو کەر بێ . ئێستـــا . لەدوای دەنگمەوە.	رابـــردوو . لەدوای هەموو حەرفێکەوە . (لەدوای ناوەوە دێن)	رابـــردوو . لەدوای حەرەکەوە . (هەربۆ سەربەخۆ لەدوای فعلەوە دێن)	رابـــردوو . لەدوای دەنگمەوە.
تـــــــــــاك .							
یەکەم .	م .	یم .	م .	یم .	م .		یم .
دووەم .	ت (ت) .	ي (یت) .	ت (ت) .	ي (یت) .	ت.		ت .
سێ یەم .	ی .		ی .		ی .		.
گـــــــــــەل .							
یەکەم .	مان .		مان .		مان .	ن .	ین .
دووەم .	تان .		تان .		تان .	ن.	ین .
سێ یەم .	مان .		مان .		مان .	ن.	ین .

٢٨٣ . لەجە دوەلەکەی سەرەوەدا ئەبینرێ کە ئەو بۆناوە پێوەنووساوەگەلانەی ئەبنە تەواوکەری ئەو ناوانە کەتەواوکەری سەربەخۆن لەدەمە رابوردووەکانا ئەخرێنە دوای ناوەکانەوە یان دوای فعلەکەوە بە پێی ئەم جێگایانەوە شێکلمان هەیە . لە بەکەلك هێنانی ئەو شێکلانەی ئەکەونە دوای ناوەوە لە تێگەیشتنا گومان نابێ ، بەلام لە شێکلەکانی دوای فعلا لە مەبانی کەسی دووەم وسێیەما گومان هەیە :

وەکو :

کاغەزەکەمانی بیرد . -- کاغەزەکەت بیردمن .
کاغەزەکەتانیم بیرد.— کاغەزەکەم بیردین .
کاغەزەکەیانیم بیرد . — کاغەزەکەم بیردین .

دوو جوملەکەی خوارەوەی لای چەپ لەیەك ئەچین . بەلام دوو جوملەکەی لای راستی خوارەوە عەینی مەعنای ئەماندان هەیە ، کەچی لەیەك ناچین .

٢٨٤ . بەکەلك هێنانی بۆناوە پێوەنووساوەکانی گەلی دوای فعیل بۆتەواوکەری ناوی تەواوکەری بەیارە جائیز نیە . بۆ ئەمە هەر ئەوانەی ئەکەونە دوای ناوەوەکە « مان ، تان ، یان » ین بەکار ئەهێنرێن .

٢٨٥ . ئەوا لە راستەوە بۆ چەپ ، لە سەرەوە بۆ خوارەوە بە تەرتیبی فعل و دەم وەکەس وژمارە ووەزیفەوە وێنە ئەنووسین .

کاکەم ئەروا . باوکیم رۆی . مامۆستام ئەخوا .
کاکەت ئەروا . باوکی رۆی . مامۆستات خواردی .

کاکەی ئەڕوا . کاکی ڕۆی . ماموستای سەری ئێشێ .

کاکەم ئەبەی . کوتیڕیم ئەگرێ . کوتیڕیم بیگرێ .

کاکەت ئەبەم . کوتیڕیت ئەگریم . باوکی بانگ ئەکەم .

کاکەی ئەبەم . کوتیڕی ئەگریم . ناوی بنووسیم .

کاکەت هێنام . کوتیڕمی گیرت . کوتیڕی گیرتیم .

کاکەتیم هێنا . کوتیڕتیم گیرت . کوتیڕیم گیرتمت

کاکەیم هێنا . کوتیڕیم گیرت .

کاکەمان ئەبەیت . کوتیڕمان ئەگرێ .

کاکەتان ئەبەین . کوتیڕتان بیگرین .

کاکەیان ئەبەین . کوتیڕیان ئەگرین .

کاکەمان تان بیرد . کوتیڕمان تان گیرت . (کاکەتان هێنان .)

کاکەتان مان بیرد . کوتیڕتان مان گیرت . (کوتیڕمان گیرتین .)

کاکەیان تان بیرد . کوتیڕیان تان گیرت . (کوتیڕتان هێنان .)

لەگەل ماموستا ئەچی . لەگەل باوکیم چووم . لەگەل کاکەت بچیم . لەگەل باوکی دانیم .

لەگەل کاکەم ئەخوینیم . لەگەل باوکیم ئەخوینیم .

لەگەل کاکەت ئەخوینیم . لەگەل باوکیت دەخوینیم .

لەگەل کاکەت بخوینیم . لەگەل باوکی بخوینیم .

لەگەل کاکەی بخوینیم . لەگەل باوکی بخوینیم .

لەگەل کاکەتان ئەخوینمین . لەگەل باوکمان ئەخوینمین .

لەگەل کاکەمی خوینب . لەگەل باوکتیم خوینب .

لەگەڵ کاکەم خوێندب . لەگەڵ باوکانی خوێندب .
لەگەڵ کاکەتانمان خوێندب . لەگەڵ باوکتانمان خوێندب .
لەگەڵ کاکەیانیم خوێندب . لەگەڵ باوکیانیم خوێندب .

بۆناوی نیشانی .

٢٨٦ . بۆناوی نیشانی ئەوانەن کە ئیشارەتی ناوێك ئەکەن کە لە پێشا رابوردبێ وە جێگاشی ئەگیرنەوە ، ئەشێ ناوە کە بێژرابێ یان لە بەرابێ . بۆناوی نیشانی ئەمانەن :

تاك .			
	بۆ ئینسان .	بۆ شیت .	بۆ جێ .
بۆ نزیك .	ئەم . ئەمە .	ئەم . ئەمە .	ئەمێ . ئێرە .
بۆ دوور .	ئەو . ئەوە .	ئەوە .	ئەوێ .
گەل .			
بۆ نزیك .	ئەمان. ئەمانە.	ئەمانە .	ئێرانە .
بۆ دوور .	ئەوان. ئەوانە.	ئەوانە .	ئەو ئمانە .

وەزیفەکانی بۆناوی نیشانی .

٢٨٧ . بۆناوی نیشانی لەوەزیفەکانی ناو پێنجمان ئەبینێ .

٢٨٨ . وەزیفەی باسلێکراوی ؛ وەکو ،

ئەم ترێنە تیژە ، ئەوە زۆر شیرینە .

ئێرە ناخۆشە ، ئەوێ خۆشە .

کاکیم و باوکیم ئە هاتین ؛ باوکیم هات و ئەو نەهات .

حەماغا چووە مەکتەبەکە مودیرەکە ببینمێ ؛ کەچی هەتا ئەو چوو ئەم رۆیی بو .

« ئەوە » ی جوملەی چەپی یەکەم و « ئێرە » و « ئەوێ » ی جوملەی راست و چەپی دووەم و « ئەو » ی جوملەی چەپی سێیەم وە « ئەو » و « ئەم » ی جوملەکانی چەپی چوارەم بۆ ناوی نشاندەن وە باسلێکراوین .

ح ٢٨٩ . وەز یفەی تەواوکەری سەربەخۆ ؛ وەکو ،

ئەم کالەکە زیرکە ؛ ئەوە بخۆ .

مین ناگەڕێمەوە ؛ ئێرە ئەگریم بەکرێ .

چووم کە خانەو پەرێزاد ببینم ؛ ئەممانیم دی و ئەوانیم نەدی .

« ئەوە » ی جوملەی چەپی یەکەم و « ئێرە » ی جوملەی چەپی دووەم وە « ئەم » و « ئەو » ی جوملەکانی چەپی سێیەم بۆ ناوی نشاندەن وە تەواوکەری سەربەخۆن .

٢٩٠ . وەزیفەی تەواوکەری بەیارە ؛ وەکو ،

ئەم کالەکانە زیرکین ؛ لەوانە (لە ئەوانە) بخۆ .

مین ناچمە چەمچەماڵ ؛ لێرانە (لە ئێرانە) دائە نیشیم .

ئەو منالانە نەیان خوێندووە ؛ لەمان (لە ئەمان) بپرسە .

لەم جوملانەدا « لەوانە » ، « لێرانە » و « لەمان » بۆ ناوی نشاندەن وە تەواوکەری بەیارەن .

٢٩١ . وەزیفەی تەواوکەری باسی ناتەواو ؛ وەکو .

کابرا که ئه مه یه . ده فته ره که ئه وه یه . جێ مین ئه ونیانه یه .

٢٩٢ . وەزیفەی تە واو کە ری ناو ؛ وه کو ،

کوری ئەم لە کوری ئە و زیرە کتیره .

کیلکی ئه مه له کیلکی ئه وه درێژ تیره .

سێوی ئه وێ له سێوی ئه مێ چا کتیره .

لێکدرانەوەی بۆناوی کەسی وندشانی «ئەو» ، «ئەوە» ، «ئەوێ» .

٢٩٣ . بەکێ لەم بۆناوانە ئەگەر شارەکەی لە پێشەوە رابور دیبێ و خۆشی لەباسلێکراو بێ بیتوانرێ هەڵ بگیرێ وە لە تەواوکەریا بیتوانرێ بۆ ناوی کەسی پێوە نووساوی «ی» ی لە جێ دابینرێ بۆ ناوی کە سیه ، ئەگەر شارەکەی لە بیرابێ یان لە پێشەوە رابوردیبێ ونە توانرێ هەڵ بگیرێ بۆ ناوی نیشانیه ؛ وه کو ،

منالەکەم دی ، ئەو زۆر زیرەکە .

منالەکە ئە بینیم وە ئەو ئە ناسیمەوە .

منالەکە ئە بەم وە پارەکە بۆ ئەو ئەدەم .

منالەکە بانگ ئەکەم وە گۆچانەکەی ئەو ئە شکێنیم .

لەم جوملانەدا ئەگەر بۆ ناوی « ئەو » جێی « منالەکە » یان گیرتیبێ و بیتوانرێ هەڵ بگیرێن وە لە تەواو کەریا لە باتیمان بۆ ناوی کەسی «ی» دابینرێ بۆ ناوی کە سین ؛ وه کو ،

منالەکەم دی ، زۆر زەرە کە .
منالەکە ئەبینم و ئەی ناسیمەوە .
منالەکە ئەبەم و پارەکەی بۆ ئەدەم .
منالەکە بانگ ئەکەم و گوچانەکەی ئەشکێنم .

وەئەگەر بەهەڵ گیرتینمان مەقسەد بگۆڕرێ بەعنی جێی منالەکەمان نەگیرتبێتەوە و جێی ناوێکی کەمان کە لە بەرابێ گیرتیبێتەوە بۆ ناوی نشانەن .

ئەشێ شارەکە لە پێشا رابوردیبێ کە چی بۆ ناوەکە نەتوانرێ هەڵ ـ بگیرێ ؛ ئەو ساش نشاندەیە : وەکو ،

پیاوێکیم لەگەڵ منالێکادی؛ منالەکەم ناسیەوە وئەویم نەناسیەوە.

لە جوملەی « ئەویم نەناسیەوە . » دا « ئەو » جێی « پیاوێك » ئەگرێ ، کە چی ناتوانرێ هەڵ بگیرێ ؛ لەبەر ئەوە بۆناوی نشاندەیە .

٢٩٤ . ئەم بۆ ناوانە ئەگەر تەواو کە ری باسی ناتەواو بێن هەمیشە نشانەن .

بۆ ناوی لێکدەر .

٢٩٥ . بۆناوی لێکدەر ئەو بۆ ناوانەن کە جێگای ناوێك ئەگرنەوە کە لە پێشا رابوردیبێ وە دوو جوملەش پێکەوە ئەنووسێنن .

٢٩٦ . بۆناوی لێکدەر ئەمانەن :

کە . ی .

وەکو ،

مین لە خانووەکە کە پار ئێوە کڕیتان دانیشتووم .

ئەو پیاوەی بنرەدا رابورد ناسیاویم بو .

ئەمانە ئەو منالانەن کە دوێنێ لە ئمتحان دەرچون .

لە جوملەی یەکەما دووەم « کە » بۆ ناوی لێکدەرە ؛ چونکە جێی ناوی « خانووەکە » ئەگرێتەوە وە جوملەی « مین لە خانووەکەدا دانیشتووم . » ی بە جوملەی « ئێوە پار کڕیتان . » ەوە نووساندبیوە . لە جوملەی دووەما «ی » ی دوای « ئەو پیاوە » بۆ ناوی لێکدەرە ؛ چونکە جێی « ئەو پیاوە » ئەگرێتەوە وە جوملەی « ئەو پیاوە بنرەدا رابورد . » ی بە جوملەی « ئەو پیاوە ناسیاویم بو . » وەوە نووساندبیوە . لە جوملەی سێیەما « کە » ی دوای « ئەومنالانەن . » بۆ ناوی لێکدەرە ؛ چونکە جێی « ئەومنالانە » ئەگرێتەوەوە جوملەی « ئەمانە ئەو منالانەن . » ی بە جوملەی « ئەو منالانە دوێنێ لەئمتحان دەرچون » ەوە نووساندبیوە .

٢٩٧ . شاری بۆ ناوی لێکدەرە گەلێ جار ئەبێ ئەداتێکی تەعریف یا سفەتێکی نشانی یان موبهەمی لەتەکابێ ؛ وەکو ،

پارە بێ کە تۆ هەتە بەشی ئەمە ناکا .

پیاوەکە کە کتێبی ئەخوێند مامۆستام بو .

ئەو پیاوەی کارکەر بێ رەحەتی ئەبمنێ .

هەندێ منال کەلێرە ن نافامین .

منالەکانیکەش کەنە یان ئەتوانی ئمتحان بدەن هاتیبون .

جێگای بۆ ناوی لێکدەر .

٢٩٨ . هەردوو بۆناوەکە لە کارا فەرقیان نیە . بەلام بۆناوی « ی » جێی ناوێ ئەگرێتەوە کە حەرفی تەعریفی مەعمەن یان سفەتی نشانی لە تەکا

بێ وه ڕاسته و خۆ له پاش شاره‌که‌وه بێ ؛ وه‌کو ،

باخه‌که‌ی تۆ دی بوت هی منه .

ئه‌و باخه‌ی تۆ دی بوت هی منه .

٢٩٩ . بۆناوی « که » هه‌م له پاش ناوه‌که‌وه — ئه‌داتی ته‌عریف ، سفه‌تی نیشانی و موبهه‌می له ته‌کابێ و نه‌بێ — ، هه‌م له مه‌بانی دوو جومله‌که‌دا ئه‌توانرێ به‌ که‌لك بهێنرێ ؛ وه‌کو ،

سولفانه‌که‌ تاله‌ بۆ له‌رزوتا به‌ کاو‌ه‌ که .

سه‌لاحه‌ددین که‌ دینمای گیرت له کوردی ئالی بابان بو .

(شێخ ره‌زا .)

تۆ که‌ نه‌خۆشی ناتوانی بڕۆی .

ئه‌و پیاوه‌ ڕه‌حه‌تی ئه‌بینێ که‌ کارکه‌ر بێ .

مین له‌ خانووه‌ که‌دا دانیشتووم که‌ ئێوه‌ پار کرِیبوتان .

تەماشای وێنه‌کانی § ٢٩٧ ش بکه‌ ؛

٣٠٠ . ئه‌گه‌ر له‌پاش شاره‌که‌وه‌ بۆناوێکی که‌سی پێوه‌ نووساو بیبێ « که » به‌ که‌لك ئه‌هێنرێ ؛ وه‌کو ،

کام منالی کاکی زیره‌که ؟ — ئه‌و مناله‌ی که‌ ئێستا لێره‌ بو زیره‌که .

له‌ جومله‌که‌ی لای چه‌پا بۆناوی « ی » بۆناوی که‌سی پێوه‌ نووساوه‌ وه‌ جێی ناوی « کاکی » ئه‌گرێته‌وه‌ وه‌ ته‌واوکه‌ری ناوی « منال » ه .

وێنه‌ی تیر :

ئه‌و مناله‌م که‌ ئه‌مرۆ دەست زۆر تێ ئه‌کۆشێ .

ئه‌و مناله‌یان که‌ تێ ناکۆشێ که‌م زانیسته .

رێك کەوتینی بۆناوی لێکدەر لەگەڵ شارەکەیا .

لە ١٠ ٣٠١ . بۆناوی لێکدەر هەر چەندە خۆی گەل نا گرێتەوە بەلام لەژمارە ولەکەسا هە میشە وەکو شارەکەی ئەژمێررێ ؛ وەکو ،

ئە و منالەی هاتە ئێرە ناوی دارا یە .

ئە ومنالانەی هاتنە ئێرە زیرە کین .

ئێوە کە هیچ نازانین مە یێنە پێشە وە .

لە جوملەی یە کە ما بۆ ناوی « ی » باسلێکراوی فعلی « هات . » ە ، بە تاك ئە ژمێررێ ؛ چونکە شارە کەی کە « ئە ومناڵە » یە تا کە ، لە بەر ئەوە فعلە کەی تا کە لە جوملەی دووە ما بۆناوی « ی » باسلێکراوی فعلی « هاتین. » ە ، بە گەل ئە ژمێررێ ؛ چونکە شارەکەی‌کە « ئە ومنالانە»ـ یە گەلە ، لە بەر ئەوە فعلە کەی گە لە . لە جوملەی سێ‌یە ما بۆناوی «کە» باسلێکراوی فعلی « نازانین . » ە ، بە گەل ئە ژمێررێ ؛ چونکە شارە-کە ی کە « ئێوە » یە گەلە ، لە بەر ئەوە فعلە کەی گەلە .

بۆناوی موبهەم .

٣٠٢ . بۆ ناوی موبهەم ئە وانەن کە جێ کە سێ یان شتێك بە تا یبەتی نا گیرنەوە ، ئە مانە شار یان د یار نابێ ؛ وە کو ،

یە کێ لە دەرگا ئە دا .

لێرە دا « یە کێ » جێ کەسێ ئە گرێتەوە ، ودلێ ئەوکەسە بە مەعنەی دیار نیە کە کێ یە. لە بەر ئەمە بۆ ناوی موبهەمە .

٣٠٣ . ئەمانە بۆناوی موبهەمین :

بۆناوی موبهەمی ڕووت .		بۆناوی موبهەمی لێکبراو .	
کەس .	کام .	کەسێ .	هێنێ .
پیاو .	چی .	هیچکەس .	هێنە کە .
هیچ .	کابرا .	هەرکەسێ .	کابرایێ .
یەک .	فلان .	هەچکەسێ .	کابرا کە .
کێ .	هەموو .	هەمووکەسێ .	هەرکابرایێ .
هێن .	زۆر .	ئەکێتیر .	هەندێ .
کەم .		پیاوێ .	گەلێ .
		ئەختێ .	فلانە کەس .

وەزیفەکانی بۆناوی موبهەم .

٣٠٤ . بۆناوی موبهەم پێنج وەزیفەی هەیە .

٣٠٥ . وەزیفەی باسلێکراوی ؛ وەکو ،

کەس بێرەدا ڕانەبورد .

٣٠٦ . وەزیفەی تەواوکەری سەر بە خۆ ؛ وەکو ،

ئایا تۆ هێن ئەناسی ؟

٣٠٧ . وەزیفەی تەواوکەری بە ناربە ؛ وەکو ،

مین بە کابرام ووت .

٣٠٨ . ئەمانە ئەتوانین بیبنە تەواوکەری باسی ناتەواو :

ئەکێ . کابرا . فلانە کەس .

هێن . فلان .

وەکو ،

خولە بەکنکە لەوان .

ئەمە کابرایە .

٣٠٩ . وەزسفەی تەواو کەری ناو ؛ وەکو ،

ئەمە بارەی کە سمان ناوێ .

٣١٠ . هەندێ جار باسلنکراوی فعلێکی کەسی سێ یەمی گەل هەڵـ ئەگیرێ و بۆناوە پێوە نووساوەکەی بە بۆناوێکی موبهەم ئەعتبار ئە کرێ ؛ وەکو ،

ئەڵێن ئەرز خرە .

٣١١ . لەم بۆناوانە ئەوانەی لەجەدوەلی سفەتیموبهەما بەنتراوین، ئەگەر لەوەزسفەی باسلنکراوی و تەواو کەری سەربەخۆ ، بە بار بەوە لەتەواو کەری ناوا بە تەنیا بە کەڵك بهێنرێن ، بۆناوین وە ئەگەر ناوێ یان بۆناوێ تەواو بکەن سفەتین . « هەمن » ش ، ئەگەر ناوێ یان بۆناوێ تەواو بکا ، سفەتە ؛ وەکو ،

هە موو هاتین .   هە موو مناڵە کان هاتین .

هەمن هات .   مین مناڵی هەمنیم ناوێ .

لە جوملە کانی لای راستا « هەموو » ، « هەمن » بۆناوی موبهەمین ، لە وانەی لای چەپا سفە تی موبهەمین . لە گەڵ ئەمە شا مومکنە لێرە دا « هەمن » بۆ ناوبێ ، ئە گە ر مە قسە د لە و « مناڵ » ە بێ کە هی « هەمن » بێ .

بوَناوی پیرسی .

٣١٢ . بوَ ناوی پیرسی ئەو بوَ ناوانەن کە پیرس ئەکەن ، لە بەر ئەم خاسەیە ئەیان پێ یان ئەڵێن کە بوَ ناوێکین کە لە شوێن شارەکەیان ئەگەڕێن ؛ وەکو ،

کێ هات ؟

٣١٣ . بوَ ناوی پیرسی ئەمانەن :

بوَ ئنسان .	بوَ شیت .	بوَ جێ .
کێ ؟	چی ؟	کوێ ؟
چەند ؟	چەند ؟	
کام ؟	کامە (کام) ؟	

وەزیفەکانی بوَناوی پیرسی

٣١٤ . بوَناوی پیرسی پێنج وەزیفەی هەیە .

٣١٥ . وەزیفەی باسلێکراوی ؛ وەکو ،

کێ هات ؟

٣١٦ . وەزیفەی تەواوکەری سەربەخوَ ؛ وەکو ،

چەندیت دەوێ ؟

٣١٧ . وەزیفەی تەواوکەری بەیارمە ؛ وەکو ،

بەچیت گیرت ؟

٣١٨ . ئەمانە ئەتوانین ببنە تەواوکەری باسی ناتەواو .

کێ ؟ کوێ ؟

وەکو ،

ئەمە کێ یە ؟ ئەوە کوێیە ؟

٣١٩ . وەزسفەی تەواو کەری ناو ؛ وەکو ،

ترێی کوێ خۆشە ؟

« چەند ؟ » نابێتە تەواو کەری ناو .

٣٢٠ . « چەند ؟ » ، « کام ؟ » ، « چی ؟ » ئەگەر تەواو کەری ناو یان هی باسی ناتەواو نەبین بۆناوین وە ئەگەر ناوێ تەواو بکەن یان تەواو کەری باسی ناتەواو بین سفەتین ؛ وەکو ،

چەند یان هاتین؟	چەند منالْ هات ؟
کامیان هات ؟	منالەکە کامە ؟
چی لە بەر ئەکەی ؟	ئەم کەوا بەچیە ؟

لەم جوملانەدا « چەند ؟ کام ؟ چی ؟ »ی لای ڕاست بۆناوی پیرسین، ئەوانە ی لای چەپ سفەتی پیرسین .

٣٢١ . « چی ؟ » ئەگەر ناوێکی تەواو کیردبێ بەپێی مەقسەدە وە بۆ ناویش ئەبێ و سفەتیش .

بۆناوی خۆیی .

٣٢٢ . بۆ ناوی خۆیی بۆ ناوێکی لێکدراوە وە بۆ تەئکیدی کەسەکان یان بۆ هی ناو بەکەڵک ئەهێنرێن . ئەمانە لەکەلیمەی «خۆ» ولە بۆ ناوی پێوە نووساوی « م ، ت ، ی ، مان ، تان ، یان . » دوروست بوون ؛ ئەمانەن :

کەس .	تاك .	گەل .
یەکەم .	خۆم .	خۆمان .
دووەم .	خۆت .	خۆتان .
سێ یەم .	خۆی .	خۆیان .

وەزسفەکانی بۆ ناوی خۆیی .

٣٢٣ . بۆ ناوی خۆیی پێنج وەزسفەی هەیە .

٣٢٤ . وەزسفەی باسلێکراوی ؛ وەکو ،

مین خۆم ئەچیم . مین خۆم ئەی خۆم .

٣٢٥ . وەزسفەی تەواوکەری سەربەخۆ ؛ وەکو ،

مین خۆم ئەسووتێنم . مین خۆی ئەنێرم .

٣٢٦ . وەزسفەی تەواوکەری بەیارمە ؛ وەکو ،

مین لە خۆم ئەدەم . مین لە خۆی ئەدەم .

٣٢٧ . وەزسفەی تەواوکەری بامی ناتەواو ؛ وەکو ،

ئەمە خۆمیم . ئەوە خۆتی .

٣٢٨ . وەزسفەی تەواوکەری ناو ؛ وەکو ،

خوامراد پیاوی خۆی ئەنێرێتە ئێرە .

٣٢٩ . ئەم بۆناوانە بۆ ناوی تەئکیدیشیان پێ ئەڵێن .

بۆ ناوی کەسی میلکی .

٣٣٠ . بۆناوی کەسی میلکی ئەو بۆناوانەن کە جێی ناوێ بەپێ-
دانی فیکرێکی میلکانەتەوە ئەگرن ، ئەمانەش بۆ ناوی لێکدراوین وە
کە ئەمەی « هی » و بۆناوێکی سەربەخۆیان خۆیی دوروست ئەبین وە
ئەمانەن :

کەس .	تاك .	گەل .
یەکەم .	هی مین . هی خۆم .	هی ئێمە . هی خۆمان .
دووەم .	هی تۆ . هی خۆت .	هی ئێوە . هی خۆتان .
سێ‌یەم .	هی ئەو . هی خۆی .	هی ئەوان . هی خۆیان .

٣٣١ . لە باتی بۆناوی سەربەخۆی کەسی سێ‌یەم ئەتوانرێ ناو یان بۆناوێکی نشانی ، موبهەم وەیا پیرسی بەکەلك بهێنرێ ؛ وەکو ،

هی خانوو . هی منالەکان . هی ئەمانە . هی هەندێکمان .

هی کێ ؟

وەزیفەکانی بۆناوی میلکی .

٣٣٢ . بۆناوی میلکی پێنج وەزیفەی هەیە .

٣٣٣ . وەزیفەی باسلێکراوی ؛ وەکو ،

هی مین خوێندی .

٣٣٤ . وەزیفەی تەواوکەری سەربەخۆ ، وەکو ،

هی خۆیانیم بانگ کیرد .

٣٣٥ . وەزیفەی تەواوکەری بەیارە ؛ وەکو ،

لەهی منالەکان ئەگێرمەوە .

٣٣٦ . وەزیفەی تەواوکەری باسی ناتەواو ؛ وەکو ،

ئەم منالە هی ئێوە .

٣٣٧ . وەزیفەی تەواوکەری ناو ؛ وەکو ،

هی کێ هات ؟